

**SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KAR
SZEGED**

SZAKDOLGOZAT

TELJES CSALÁDBAN ÉLŐ SERDÜLŐK ÉS ELVÁLT SZÜLŐK SERDÜLŐ GYEREKEINEK ÖSSZEHASONLÍTÁSA

Készítette: Zsadányi Zsuzsa
pszichológia

EHA kód: zszsaab.sze

Témavezető: Sefcsik Tamás
egyetemi tanársegéd

2013

Absztrakt

Dolgozatomban az elvált szülőkkel élő serdülőket hasonlítottam össze a teljes családban élőkkel megküzdés, párkapcsolati vélekedés, önértékelés, depresszióra való hajlam és kötődési stílus alapján. Vizsgálatomban a PISI, a Rosenberg-féle önértékelési tesztet -egy általam összeállított-, a párkapcsolati attitűdökre vonatkozó kérdőívet, a Diszfunkcionális Kötődés Skálát és a Felnőtt Kötődés Skálát használtam. Az eredmények felhívták a figyelmet bizonyos önvédő mechanizmusok jelenlétére, amiről Amato, Loomis és Booth (1995) is említést tesznek egy vizsgálatuk kapcsán. Eredményeim szerint az elvált szülők gyerekei rugalmasabban kezelik az új helyzeteket, ami segítség számukra az alkalmazkodásban a válás során. Emellett vonzóbbnak tartják magukat a másik nem szemében. Továbbá számos különbséget találtam az elvált szülők lányai és fiai között is, többek között a szexualitásra vonatkozóan.

Kulcsszavak: elvált szülők gyerekei, teljes családban élő gyerekek, megküzdés, önértékelés, kötődés

Tartalom

Bevezetés.....	4
A válás jelenségéről.....	4
A szülők válása és a gyermekek.....	4
A különböző életkorban végbemenő válások.....	5
Teljes családban élő és elvált szülők serdülő gyerekeinek összehasonlítása	7
Módszerek	11
Részrtvevők.....	11
Vizsgálati eszközök.....	11
PISI	11
Rosenberg-féle önértékelési teszt	13
Saját kérdőív	14
Diszfunkcionális Attitűd Skála	14
Felnőtt Kötődés Skála	14
A vizsgálat leírása	15
Eredmények.....	16
Megvitatás	22
Felhasznált irodalom.....	26
Mellékletek	29

Bevezetés

„-Mi már soha többet nem ebédelünk együtt hárman!

-Mi történt?- kérdeztem.

-Apukám elválík anyukámtól. Nem fog többet velünk élni, de erről nem akar anyukámmal beszélni!- mondta.

A kisfiú hangjában, arc kifejezésében ott rejtőzött mindaz a fájdalom, amit a szülei szétválása kapcsán eddig átélt, de már az a szomorúság is, ami ezt követően várhat rá...”
(Bakó, 2013, 27.o.).

Az emberek éltük során különféle krízis helyzetekkel kell, hogy megküzdjenek. Ezek közül is talán a leggyakoribb a párkapcsolati krízis. Ha a felek nem házasságban, és gyermekeik sincsenek, akkor az elválás viszonylag egyszerűbben mehet végbe. Azonban ha házastársakról van szó, és gyermekeik is vannak, a helyzet bonyolultabbá válik...

A válás jelenségéről

Napjainkban több, mint minden második, de kevesebb, mint minden harmadik házasság jut el a végérvényes szakításig. Az Egyesült Államokban a házasságok fele válással végződik. Ez az arány itt a legmagasabb, de a válások száma egyre nő Európában is. A Központi Statisztikai Hivatal adatai szerint Magyarországon még 1995-ben évente 24857 válás volt, addig 2008-ra ez a szám 25155-re duzzadt, tehát növekvő tendenciát mutat ez a jelenség. A válás során a felek különböző szakaszokat járnak be: a döntéshozatal, elköltözés vagy leválás, jogi válás, alkalmazkodás az új helyzethez és végül a nyitottság egy új partnerkapcsolatra. Ezeket a szakaszokat más-más érzelmi reakciók kísérik a depressziótól és szorongástól kezdve a túlzott gyógyszerfogyasztásig (Hajduska, 2008).

A szülők válása és a gyermekek

Azonban a válást nemcsak a szülők vészelik át nehezen. A gyermekeik talán még jobban megszenvedik a folyamatot és a kialakult helyzetet. Block, Block és Gjerde (1986) úgy gondolják, hogy a váláshoz vezető, konfliktusokban gazdag út és a családban uralkodó feszültség az okozója a gyereket ért veszteségeknek. Azonban egy dologhoz nem fér kétség: a

pedagógusok és pszichológusok nagyobb számban találkoznak olyan, valamilyen zavarral rendelkező gyermekekkel, akik diszharmóniában, csonka családban élnek, mint olyanokkal, akik teljes, harmonikus családi környezetben nevelkedtek. Cherlin, Furstenberg és Chaselsdale (1991) szerint a gyerekek jelentős része 18 éves koruk előtt végig nézi, ahogyan a szüleik búcsút vesznek egymástól és a közös életüktől.

Számos longitudinális vizsgálat fedte fel azt a tényt, hogy az eleinte még teljes családban élő, viselkedéssel problémákkal rendelkező gyerekek több, mint felének a szülei később elváltak (Kelly, 2000). Bognár és Telkes (1986) véleménye szerint az, hogy a gyermekre milyen hatással van szülei válása, azt különböző tényezők befolyásolhatják: a gyermek neme, személyisége, sebezhetőségének mértéke és talán a legfontosabb, hogy a gyermek hány éves korában éli meg ezt az egész folyamatot. Wallerstein (1983) kutatása szerint egy olyan jelenség van, ami minden életkorban megfigyelhető a gyerekeknél: a bűntudat. Ennek mértéke attól függ, hogy a gyermek mennyire töltött be a családban középponti szerepet. A válás okozta bűntudat sok pszichés és viselkedési zavar hátterében húzódhat meg (Bognár & Telkes, 1986).

A különböző életkorban végbemenő válások

Bognár és Telkes (1986) szerint az óvodáskorban bekövetkező válás a gyermekben a szeparációs félelem megjelenésének a melegágya. Nehezen visel akár egy hétköznapi elválást is. Ilyenkor azt érezheti, hogy minden, ami eddig biztos volt számára, az hirtelen labilissá válik. Viselkedésében tapasztalható, hogy nem érzi biztonságosnak a környezetét. Gyakori a regresszióba esés, a korábban tapasztalható viselkedések visszatérése. Értetlenül áll a gyermek a kialakult helyzet előtt. Sokszor fantáziál a tőle elköltözött szülő visszaszerzéséről.

A kisiskoláskorban a leggyakrabban tapasztalható jelenség a gyereken eluralkodó szomorúság. Ennek az életszakasznak a sajátossága leginkább a másik szülő után való vágyakozás. Különösen fontos ebben a korban az, hogy a fiúk megfelelő azonosulási mintát találjanak az azonos nemű szülő személyében. Ha ez az azonosulás nem történik meg, az a gyermek fejlődésében károkat okozhat.

A nagyobb iskolás korban, 9-12 évesen a gyermek alakuló identitása kerülhet veszélybe a szülők válásakor. Ugyanis a gyermek önmagáról formálódó képét a családjához kapcsolja és az elválás ezt a formálódást zavarhatja meg. Ezen túl erősen fenn áll a veszélye annak, hogy a

szülők bevonják az egymás elleni harcaikba a gyereket, ami később az elváláshoz való alkalmazkodásukat befolyásolhatja negatívan.

Serdülőkorban a válás jelensége ugyanolyan destruktívan hathat a gyerek személyiségfejlődésére, viselkedésére, mint bármelyik másik életkorban –bármennyire is azt gondolhatnánk, hogy a gyerek ekkor már nagy, és nem viselik őt meg annyira a körülötte zajló események. Sokszor megfigyelhető náluk düh, harag, levertség, „nemtörődömség”, gátlásosság. Esetenként evészavarok, depresszió is kísérheti ezt a stresszel teli időszakot a serdülő életében. Hajduska (2008) szerint az is alapvetően problémaforrás lehet, hogy a serdülők általában főszerepre törekszenek, azonban a kialakult helyzet, a szülők közötti csatározás kiszorítja őket a középpontból. Bognár és Telkes (1986) vélekedése szerint ebben az életszakaszban azért kiemelkedő jelentőségű a biztonságot adó családi háttér, mert a serdülők váltogatják a gyerek és felnőtt szerepeket. Hogy a gyerek minél hatékonyabban tudja próbára tenni magát a különféle felnőtt szerepekben, ahhoz az kell, hogy vissza tudjon nyúlni a számára biztonságot adó gyerekszerephez. Ha nem kap elég támogatást a családi környezettől, könnyen előfordulhat, hogy a serdülő nem tudja megfelelően váltogatni ezeket a szerepeket és a két végletbe eshet: vagy gyermek marad, és nehezen válik le érzelmileg a szülőkről, vagy „szakít” végérvényesen a családdal és felnőtt életet kezd el élni. A hirtelen felnőtté válás azonban a serdülő kortárs csoportokkal való kapcsolatában generálhat zavart. De ha megfelelően birkózik meg a kamasz a gyermekszerep végleges elvesztésével, akkor nemcsak az érzelmi, de az intellektuális fejlődése is gyorsabbá válik egy átlagos serdülőhöz képest. Mivel ebben az időszakban a szülők az egymás közötti harccal vannak leginkább elfoglalva, a kamaszok szerepe a családban megváltozik: több felelősség kerül a vállukra, akár a háztartást, akár a kisebb testvérek ellátását illetően. A serdülő időszaknak a központi témája a partnerkeresés, szexualitás. Ez által ezeken a területeken sokszor megfigyelhető, hogy problémák ütnek fel a fejüket. Megrendül a házasságba vetett hitük, kétségbeesnek a saját jövőbeni házasságukat illetően. Jellemző, hogy fogadkoznak: ők sosem házasodnak meg, gyerekek sem lesz. Ezzel együtt a szerelem illúziója is elmúlik: rájönnek, hogy nem tart örökké. Ez az illúzióvesztés későbbi kötődésüket zavarhatja meg. A válás befolyásolhatja a serdülő önértékelését, ami akadályokat görgethet a partnerkapcsolatok kezdeményezése elé. A felbomlott család nehezebben tudja korlátok közé szorítani és fegyelmezni a gyereket, aminek az lehet a végterméke, hogy a szexualitás területe rendellenesen fejlődik: vagy nagyon könnyen és számos alkalommal bonyolódik a serdülő mindenféle intim kapcsolatba, vagy nagyon nehezen akar belemenni egy ilyenfajta viszonyba. Úgy érezhetik, hogy nincs kitől tanácsot kérni, ha ezen a téren valamilyen kérdés merülne fel bennük. Ebben az időszakban is

jellemző a gyerekek bevonódása a szülők közötti harcba, ami az elválással való megküzdés elé gördít különösen nagy akadályt.

Teljes családban élő és elvált szülők serdülő gyerekeinek összehasonlítása

A fiatal felnőttek pszichés problémáival és depressziójával összefüggésbe hozták a szülők kapcsolatának minőségét, függetlenül attól, hogy milyen a szülők hivatalos családi állapota (Amato & Keith, 1991). Vandewater és Lansford (1998) szerint a válás okozta különböző tünetek egyaránt megfigyelhetők egy konfliktusos házasságban élő serdülőn is, azonban sokkal kisebb mértékben vannak ezek a szimptómák jelen egy konfliktusmentes házasságban élő gyermeknél. A fiúkra és a lányokra egyaránt az van a legnegatívabb hatással, ha a szülők nyíltan ellenséges stílust használnak konfliktusaik során, akár ha házasságban élnek, akár ha külön váltak (Grych & Fincham, 1993).

Összehasonlítva az elvált vagy együtt élő, de konfliktusos kapcsolatban lévő szülőkkel rendelkező serdülőket azokkal, akik konfliktusmentesen élnek, megfigyelhető, hogy sokkal nagyobb számban fordul elő önértékelési probléma, depresszió vagy szorongás azoknál a gyerekeknél, akiknek a szülei nincsenek jó kapcsolatban egymással. Wallerstein (1983) egy longitudinális kutatásából az derül ki, hogy a fiatalok nagyrészt azzal magyarázzák saját párkapcsolati és egyéb boldogtalanságukat, hogy szüleik elváltak, és ez által ők nem teljes családban nőhettek fel. Bár, a kontroll-csoport hiányzott ebből a kutatásból, mégis joggal feltételezhetjük azt, hogy lehetnek összefüggések a szülők válása és a gyermekük párkapcsolatának sikeressége között. McLanahan és Sandefur (1994) szerint azoknál a fiatal felnőtteknél, akiknek a szülei már gyerekkorában elváltak, sokkal többször fordul elő házasságon kívüli teherbe esés, korai házasság, ahol kockázati tényező a későbbi válás, és a szegényes családi kapcsolatok, a soha el nem vált szülőkkel élő fiatalokkal szemben.

Amato és Booth (1996) azt figyelték meg, hogy a szülők felé mutatott szeretet és figyelmeesség, a velük való kapcsolattartás terén, illetve a generációk közötti segítségnyújtásban is különbözik a két csoport. Az elvált szülőkkel rendelkező fiataloknál lényegesen kevesebb ilyen interakció volt megfigyelhető. Egy nagy longitudinális vizsgálat – ami brit családokat célozott meg – keretein belül arra derült fény, hogy azoknak a fiatal felnőtteknek, akiknek a szülei 7 és 16 éves koruk között váltak külön, a mentális egészségüket fokozódó kockázati tényezők befolyásolták, amint a serdülő vagy a fiatal felnőtt korba léptek

(Chase-Lansdale, Cherlin & Kiernan, 1995). Laumann-Billings és Emery (2000) azonban azt találták, hogy nem mutatkozott különbség a teljes és csonka családban élők között a depresszió és a szorongás területén, de azok a főiskolai hallgatók, akiknek a szülei már korábban elváltak, fájdalmasabb gyermekkori élményekről számoltak be, szemben a teljes családban élőkkel. Amato, Loomis és Booth (1995) vizsgálata azt mutatja, hogy azok a fiatal felnőttek, akik konfliktusos családban nőttek fel és a szüleik elváltak, mielőtt még serdülőkorba léptek volna, 10 évvel később szignifikánsan jobb megküzdőknek bizonyultak, mint azok, akik konfliktusokkal teli családi légkörben éltek, de a szüleik együtt maradtak. Azokban a családokban, ahol a konfliktusok száma alacsony, azonban a szülők korábban mégis elváltak, a gyerekek kevésbé jó megküzdők, mint azok, akik konfliktusos családból származnak, de a szülők útjai külön váltak.

Amato és Keith (1991) vizsgálatából kiderül, hogy az elvált szülők gyerekei lényegesen rosszabb eredményeket értek el a különböző felméréseken, beleértve a pszichológiai megküzdést, önértékelést és a szociális kompetenciát. A 80-as évek erre vonatkozó vizsgálatai sokkal kevesebb különbséget találtak a két csoport között, mint a 60-as és 70-es évek kutatásai. Amato és Keith (1991) szerint ez azzal magyarázható, hogy az elvált szülők gyerekei és a teljes családban élők közötti jóléti különbségek csökkentek, hogy ma már a válás társadalmilag sokkal elfogadottabb, vagy pedig a szülők mára már sokkal nagyobb erőfeszítéseket tesznek annak érdekében, hogy a lehető legkisebbre csökkentsék a válás romboló hatásait a gyerekeikre. A 90-es évek számos tanulmánya továbbra is úgy találja, hogy az elvált szülőkkel élő gyerekek alacsonyabb pontszámokat érnek el mind a magatartás, a pszichológiai megküzdés és az énkép mind a szociális kompetencia és az egészségügyi állapotot mérő teszteken (Doherty & Needle, 1991; Kurdek, Fine & Sinclair, 1994; Wenk, Hardesty, Morgan & Blair, 1994; Beaty, 1995; Tucker et al., 1997). Amato (1994) egyik vizsgálata szerint az elvált szülők gyermekeinek szignifikánsan több teljesítménybeli és megküzdési problémával kell szembenéznük az együtt élő szülők gyerekeivel szemben. Azonban újabb és kifinomultabb módszerekkel dolgozó tanulmányok a két csoport közötti kisebb különbségről számoltak be, olyannyira, hogy minimálisnak vélik a differenciát köztük a régebbi vizsgálatok eredményeivel szemben, mivel a két csoport között nagy az átfedés, és az elvált szülők gyerekeinek nagy része az átlag tartományba esik a megküzdést illetően. Azonban Hetherington (1999) megerősíti, hogy a válás nagyban megnöveli a kockázatot, hogy a negatív tapasztalatok után a gyermek kevésbé lesz jó megküzdő.

Az elmúlt három évtizedben számos tanulmány számolt be agresszív, impulzív és antiszociális viselkedési jegyeket mutató elvált szülők gyermekeiről. Többször problémás a

kapcsolatuk a szüleikkel, a kortársakkal és olykor szembe kerülnek a hatóságokkal is. Vandewater és Lansford (1998) vizsgálata szerint a fiúknak jóval több problémájuk van a lányokhoz képest, azonban más tanulmányok nem találtak különbséget a nemek között, sokkal inkább arról lehet szó, hogy az egész társadalmat vizsgálva a fiúk többször mutatnak externalizáló viselkedést a család struktúrájától függetlenül. A tanulmány azt sem támasztotta alá, hogy a lányoknál gyakoribb lenne a depresszió és a szorongás a szülők válása miatt. Más résziről, Hetherington (1999) szerint a gyerek megküzdését nagyban befolyásolja a nem, az életkor, a válás óta eltelt idő, illetve a szülők közötti konfliktus mélysége. Neher és Short (1998) szerint az elvált szülők gyermekei nagyobb valószínűséggel használnak alkoholt, cigarettát vagy marihuanát a teljes családban élő társaikkal szemben. Ennek oka, hogy kevésbé hatékony coping mechanizmussal rendelkeznek, csökken a szülői felügyelet a válás miatt, illetve ezek a gyerekek többször támaszkodnak a barátokra, kortárscsoportokra, akik élnek ezekkel a szerekekkel. Az elvált szülők gyermekei kétszer nagyobb valószínűséggel szülnék gyereket tiniként, mint a soha el nem vált szülők gyermekei (McLanahan & Sandefur, 1994). Ezen túl Zill és munkatársai (1993) szerint több egészségügyi problémájuk van, és háromszor gyakrabban részesülnek pszichológiai kezelésben.

McLanahan és Sandefur (1994) szerint a gyerekek iskolai teljesítménye is romlik a szülők válása következtében, és az iskolából való kimaradásra, lemorzsolódásra kétszer nagyobb az esélye az elvált szülők gyermekeinek, különösen, ha a fehér gyerekeket vizsgálták az afroamerikaikkal szemben. McLanahan (1999) vizsgálatából az is kiderül, hogy a csonka családban élő tanulók diplomaszerzése kevésbé valószínű, részben azért, mert a teljes családokban a szülők törekszenek a gyermekek iskolázottságának növelésére, míg az elvált családokban ez a törekvés alábbhagy. Bár Furstenberg és Teitler (1994) azt találta, hogy a házastársi és családi viszályok a válást megelőzően, csökkentik a szülők elvárásait a továbbtanulást illetően, viszont McLanahan és Sandefur (1994) úgy vélik, hogy a döntő tényező sokkal inkább a válás után megfigyelhető csökkent energiaforrás és szülői monitorozás.

Nord, Brimhall és West (1997) szerint azokban a családokban, ahol a válás után az apa továbbra is bevonódik a nevelésbe, ott a gyerekek iskolai eredményei kevésbé romlanak, és kevesebbszer büntetik meg őket az iskolában, mint az olyan társaikat, akiknek a szülei elváltak és az apa nem vonódik be a nevelésbe azt követően. Ezen túl nem is különbözik szignifikánsan az iskolai teljesítményük és eredményeik az együtt élő szülők gyermekeihez képest.

Néhány tanulmány szerint a válásnak lehetnek pozitív hatásai egyes gyerekekre. Például Arditti (1999) kvalitatív kutatása szerint, az elvált szülők gyerekei, különösen a lányok egészen szoros kapcsolatba kerülhetnek az édesanyjukkal, amiről Amato és Booth (1997) is beszámolnak. Ha a szülők közötti konfliktus intenzív és nyílt, akkor a válás a gyermek számára egy kiutat jelenthet a riasztó otthoni környezetből. Azonban úgy tűnik, hogy a válások csak kicsiny részét előzi meg krónikus, nagyfokú házastársi konfliktus. Ezért a válás tehát kevesebb gyereknek segít, mint ahánynak sérülést okoz. Longitudinális vizsgálatok más fajta bizonyítékról is beszámolnak: Cherlin és munkatársai (1991) azt találták, hogy a válással végződő házasságban élő gyerekeknek sokkal több viselkedéses problémájuk volt a válást követően, mint azoknak, akiknek a szülei együtt maradtak- bár ez a jelenség már a válást megelőzően is megfigyelhető a gyerekeknél, különös tekintettel a fiúknál.

Amato és Booth (1996) vizsgálatából kiderül, hogy a szülő-gyerek kapcsolat problémái 8-12 évvel a válást megelőzően már jelentkeznek a szülők elmondása szerint. Aseltin (1996) és Hetherington (1999) kaptak azonos eredményeket a gyerekek externalizáló és internalizáló viselkedését, a szociális kompetenciáját és az önbecsülést illetően. Ezen túl Doherty és Needle (1991) is hasonló eredményeket kapott a szerhasználatot illetően különösen a lányoknál. Ezek a longitudinális vizsgálatok arra engednek következtetni, hogy a megfigyelt negatív következmények az elvált szülők gyerekeinek esetében már a házasság felbomlását megelőzően jelentkeznek, és akár ez is okozhatja a szülők problémáit, konfliktusait. Ennek ellenére, egy házasság felbomlása olyan folyamat, ami jóval azelőtt elkezdődik, mint ahogy hivatalosan kimondanák a párok a végső szakítást. Így a gyerekek problémáinak megemelkedett szintje már a válás előtt is jelen van, de nem feltétlenül ez az oka a szülők döntésének. Továbbá számos longitudinális vizsgálat azt mutatja, hogy a gyerekek válás után felmerülő problémái nem vezethetők vissza egy korábbi, válás előtti időpontra (Doherty & Needle, 1991; Forehand, Armistead & Corinne, 1997; Morrison & Cherlin, 1995). Például Doherty és Needle (1991) megállapította, hogy a serdülő fiúk között a kábítószer függőség és a különböző pszichológiai problémák a szülők válása után növekedtek meg és nem előtte. Összhangban ezekkel az eredményekkel Hanson (1999) úgy találta, hogy a teljes családban élő és az elvált szülők gyerekeinek viselkedés és jóléti különbségei továbbra is jelentősek, még akkor is, ha felméréseiben kontrollálta a gyerekek válás előtti viselkedéses problémáinak szintjét. Morrison és Coiro (1999) olyan eredményre jutottak, hogy a szülők válását követte a gyerekek viselkedéses problémáinak megemelkedett szintje. Mind emellett, két követéses vizsgálat nyomán úgy gondolják, hogy a pszichológiai jólét

különbségei a két csoport között főként serdülőkorban, illetve fiatal felnőtt korban mutatnak növekedést (Chase-Lansdale et al., 1995; Cherlin, Chase-Lansdale & McRae, 1998).

Láthatjuk, hogy a válás minden életkorban okozhat a gyerekek számára problémát, azonban serdülő korban érintheti a legtöbb területet. Dolgozatomban ezért választottam a serdülő korosztályú, teljes családban élő és elvált szülők gyerekeinek összehasonlítását olyan tesztek használva, amelyeknek eredményét a szakirodalom és saját véleményem szerint befolyásolhatja a gyerekek családjának struktúrája.

Módszerek

Résztvevők

A vizsgálati alanyaim 14 és 18 év közötti serdülők. Az alanyok átlag életkora 16,47, szórása 1,495. Összesen 115 gyerek töltötte ki a tesztek, ebből 57-nak elváltak a szülei, a másik 58 serdülő pedig teljes családban él. A kitöltők között 45 fiú és 70 lány szerepelt. A lányok közül 33-nak elváltak a szülei, míg 37-nek együtt élnek. A fiúk közül 24-nek nincsenek a szülei együtt, 21 gyerek pedig teljes családban él. A tesztek felvétele előtt az alanyokat megfelelően tájékoztattam. Az etikai szabályokat betartottam kutatásom során.

Vizsgálati eszközök

A szakdolgozatomban öt tesztet használtam: PISI, Rosenberg-önértékelési, illetve egy magam által összeállított, 7 kérdést tartalmazó tesztet, valamint a Diszfunkcionális Attitűd Skálát és a Felnőtt Kötődés Skálát.

PISI

A PISI teszt (Psychological Immun System Inventory) coping mechanizmusokat vizsgáló eljárás, azaz azt méri, hogy az egyén milyen képességekkel van felvértezve ahhoz, hogy megküzdjön a stresszel (Oláh, 1996). A teszt 80 kérdést tartalmaz, amelyekre 4 fokú skálán kell választ adnia a vizsgálati személynek. A válaszként megadható számok a következőket jelentették: 4-teljes mértékben, 3- majdnem, 2- egy kicsit, 1- egyáltalán nem. A 80 kérdést 16 alskálára lehet tovább bontani: pozitív gondolkodás; kontrollézés; koherencia

érzés; öntizsely, növekedés érzése; kihívás, rugalmasság; társas monitorozás, empátia; leleményesség; énhatékonyság; társas mobilizálás; szociális alkotóképesség; szinkron képesség; kitartás; impulzuskontroll; érzelmi kontroll; ingerlékenység gátlás. A pozitív gondolkodást mérő alskálát az 1, 17, 33, 49, 65-ös állítások alkotják. Ez a skála azt méri, hogy az egyén mennyire elhivatott a pozitív irányban történő változásokkal kapcsolatban. Aki magas pontszámot ér el ezen a tesztreszen, az sikerorientált és optimista még akkor is, ha az alkalmazkodás nehézséget is jelent számára. A kontrollérzés alskálát a 2, 18, 34, 50, 66-os kérdések teszik ki. Ezek az állítások arra irányulnak, hogy feltérképezzék, a vizsgálati személy hogyan tud kontrollt gyakorolni a saját élete felett. Azt méri, hogy mennyire van meggyőződve arról, hogy a helyzetekbe, amikbe bele csöppen, azt ő irányítja, tőle függ a végkimenetel. Aki magas pontszámot kap, az igyekszik, hogy ezt a kontrollt mindig kézben tartsa. A koherencia érzés alskálát a 3, 19, 35, 51, 67-es tételek vizsgálják. Arra irányul, hogy megmérje, mennyire vagyunk hajlandóak és mennyire vágyunk megérteni a velünk történeteket, a vizsgálati személy mennyire hisz abban, hogy az események úgy végződnek, ahogyan azt ésszerűen meg lehet jósolni. A magas pontszámmal rendelkező egyének az élet nehézségeit egy fajta kihívásnak értelmezik, amiből építkezni lehet, nem pedig egy felesleges szenvedésnek. Az öntizsely alskálát 4, 20, 36, 52, 68-as állítások alkotják. Azt méri, mennyire értékeli magát az egyén pozitívan és mennyire hajlamos az önjutalmazó magatartásra. A magas pontszámot elérők értékes embernek tartják magukat és mindemellett megbecsülik, illetve reálisan értékelni tudják mindazt, amit az életük során véghezvittek. A növekedés érzése skála az 5, 21, 37, 53, 69-es kérdésekből tevődik össze. Azt méri, hogy az egyén milyen mértékben érzékeli a saját pszichológiai fejlődését. Az önmegvalósítás iránti vágy motiválja a személyt arra, hogy a tapasztalataiból minél több mindent építsen be az eszköztárába. A kihívás, rugalmasság alskálát a 6, 22, 38, 54, 70-es állítások alkotják. A változások érzékelésének mértékét és a nyitottságot vizsgálja. A magas pontértéket elérő egyének a változásokban azt keresik, hogy hogyan tudnának fejlődni, nyitottak az újdonságokra, vállalják a kihívásokat. A társas monitorozás alskála a 7, 23, 39, 55 és 71-es kérdésekből tevődik össze. A skála azt méri, hogy az egyén mennyire érzékeny a szociális környezetére és az onnan jövő információkat mennyire tudja használni a jövőbeni célkitűzéseikhez. A leleményesség skálát a 8, 24, 40, 56, 72-es állítások alkotják. Azt vizsgálják, hogy a vizsgálati személy mennyire kreatív, milyen mértékben tudja a már meglévő tudását, képességeit úgy átalakítani, hogy azt fel tudja használni a megküzdés folyamataihoz. Az énhatékonyság skála a 9, 25, 41, 57 és 73-as kérdésekből áll. Arra irányulnak ezek a kérdések, hogy az egyén hogyan tudja alkalmazni a saját megoldási ötleteit,

terveit. A magas pontszámot elérők erősen hisznek abban, hogy az eltervezett cselekvést egy cél megvalósításához hibátlanul tudják kivitelezni. A társas mobilizálás alskálát a 10, 26, 42, 58 és 74-es kérdések alkotják. Megmutatja, hogy az egyén mennyire képes meggyőzni társait és irányítani őket. Aki magas pontszámot kap ezen az alskálán, az sikeres a meggyőzés és kapcsolatépítés terén. A szociális alkotóképesség skálát a 11, 27, 43, 59, 75-ös kérdések teszik ki. Azt vizsgálja, hogy a személy milyen mértékben képes felismerni másokban a tehetséget, képességet és azok ötleteit, gondolatait mennyire képes felhasználni egy közös munka vagy gondolkodás alkalmával. A magas pontszámot elérők, szeretnek csoportokba szerveződni és úgy megoldani egy-egy olyan felmerülő problémát, amelyet saját forrásaikból nem tudnának megoldani. A szinkronképesség alskála a 12, 28, 44, 60, 76-es állításokból áll. Azt méri, hogy az egyén mennyire képes szinkronban lenni a saját környezetével. Energiáit képes az általa végzett tevékenységre koncentrálni. A kitartás nevű alskálát a 13, 29, 45, 61 és 77-es állítások alkotják. Azt méri, hogy az egyén milyen mértékben képes az igényeit elhalasztani, illetve ha valamilyen probléma gördül egy kitűzött célja elé, akkor meddig képes kitartani. Az impulzuskontroll alskála a 14, 30, 46, 62, 78-as kérdésekből áll. Azt vizsgálja, hogy egy adott helyzetben mennyire tudja a személy az ahhoz a szituációhoz legmegfelelőbb magatartási formát kiválasztani. Az érzelmi kontroll alskála a 15, 31, 47, 63, 79-es állításokkal azt térképezi fel, hogy az egyén hogyan képes úrrá lenni azokon a szorongásokon, amelyeket egy-egy nehéz helyzet kelt benne. Az utolsó alskála az ingerlékenység gátlás, ami a 16, 32, 48, 64 és 80-as állításokból tevődik össze. Azt méri, hogy a személy a benne lévő szorongásra, frusztrációra milyen mérsékletű reakcióval válaszol. Illetve azt vizsgálja, hogy az egyén a benne uralkodó indulatokat mennyire képes kontrollálni. Az alskálákon egyenként maximum 20, és minimum 5 pont szerezhető. A tesztben bizonyos kérdések fordított pontozásban részesülnek.

Rosenberg-féle önértékelési teszt

A Rosenberg-féle önértékelési teszt 10 kérdést tartalmaz. A válaszokat 4 fokú skálán kell megadnia a vizsgálati személynek, ahol a számok a következő jelentéssel bírnak: 1- teljesen egyetértek, 2- egyetértek, 3- nem értek egyet, 4- egyáltalán nem értek egyet. A teszt kiszámítása során az egyes válaszok lehetséges értéke 0-3 pont lehet. A teszten 0-30 pont közt lehet teljesíteni. A végeredmény az egyes kérdésekre adott „válaszszámok” összeadásából számítható ki. Az 1, 2, 4, 6, 7-es állítások pontozása egyenesen történik. Azonban a 3, 5, 8, 9, 10-es kérdések fordított pontozást igényelnek. 15 és 25 pont közötti végeredmény a normál

átlagba esik. Ezzel szemben, akinek 15 alatti pontszám kerül meghatározásra, azt alacsony önértékelés jellemzi (Rosenberg, 1965).

Saját kérdőív

A magam által összeállított kérdőívet olyan szempontok alapján szerkesztettem meg, hogy a szülők elválása milyen területeken okozhat zavart a serdülők életében. Mivel ebben az életszakaszban központi kérdést játszik a szexualitás és párkeresés, ezért a problémák nagy része is ezen a területen összpontosul. A kérdőívemben rátérek a szexuális és partnerkapcsolatok kezdeményezésére, házasságra, gyerekvállalásra és arra, hogyan látja magát a vizsgálati személy a másik nem szemében. A kérdésekre választ 5 fokú skálán adhattak a vizsgálati személyek, ahol az 1-es az „egyáltalán nem...”, az 5-ös a „nagyon...” kezdetű válaszok voltak, igazodva a kérdés tartalmához.

Diszfunkcionális Attitűd Skála

A Beck-féle Diszfunkcionális Attitűd Skála a kognitív stílust veszi górcső alá, ezen belül a depresszióra hajlamosító kognitív disztorziókat. A kérdőív 7 attitűdöt vizsgál: külső elismerés igénye (1-5. kérdések), szeretettség igénye (6-10. kérdés), teljesítmény igény (11-15. kérdés), perfekcionizmus (16-20. kérdés), jogos elvárások (21-25. kérdés), onnipotencia (26-30. kérdés), külső kontroll-autonómia (31-35. kérdés). A kérdésekre a választ egy -2-től +2-ig terjedő Likert skálán lehet megadni, ahol a -2 az „egyáltalán nem értek egyet”, míg a +2 a „teljesen egyetértek” választ jelölte. Az egyes alskálákon belüli kérdésekre adott válaszokat összegezni kell, így az egyes attitűdökhöz tartozó eredmények -10 és +10 között vehetik fel értéküket. Beck úgy vélekedik, hogy ha több alskálán is pozitív eredményt ér el az egyén, akkor az, depresszióra hajlamosító tényező lehet, mivel kevésbé tud a saját maga által felállított elvárásokhoz alkalmazkodni (Weismann & Beck, 1979).

Felnőtt Kötődés Skála

A Felnőtt Kötődés Skála Collins és Read (1990) nevéhez fűződik. A kérdőív elkülöníti a három kötődési stílust: biztos, elkerülő, szorongó/ambivalens. A teszt 18 állítást tartalmaz. A vizsgálati személyek a választ egy ötfokozatú (0-4) Likert skálán adhatják meg, ahol a 0 a „nem jellemző”, míg a 4 a „nagyon jellemző” válaszokat jelölik. A biztos kötődés dimenziójához a 3, 4, 7, 13, 14, 17-es állítások tartoznak. A biztos kötődésű emberekre jellemző, hogy könnyen közel tudnak másokhoz kerülni, kapcsolataikban megőrzik saját

egyéniségüket, önmagukat szerethető embernek tartják. Az elkerülő kötődés alszámlát az 1, 2, 5, 15, 16, 18-as ítemek alkotják. Az olyan emberekre, akik nehezen alakítanak ki kapcsolatokat, nem szívesen bíznak meg társaikban, zavarja őket mások közelsége, azokra az elkerülő kötődés jellemző. A szorongó/ambivalens kötődésű embereknek nagy a szeretetigényük, görcsösen tudnak ragaszkodni másokhoz és a kapcsolataikban nagyon szélsőségesek lehetnek. A szorongó/ambivalens kötődés dimenziójához a 6, 8, 9, 10, 11, 12-es állítások tartoznak.

A vizsgálat leírása

A vizsgálatot egy vidéki gimnázium és általános iskola tanulóival végeztem. Három tanárnő volt a segítségemre a tesztek felvételében, ők engedélyezték, hogy az órákra, különböző osztályokhoz bemehessek. Az óra elején bemutatkoztam a diákoknak, tájékoztattam őket a vizsgálat céljáról, illetve arról, hogy a kitöltött kérdőíveket a szakdolgozatomhoz fogom felhasználni. Felhívtam a figyelmet az anonimitásra és a titoktartási kötelezettségemre, illetve arra, hogy senkinek sem kötelező a tesztek kitöltése. A kérdőíveket én osztottam ki, és a tanulók a helyükön tölthették ki azokat. Ezután megadtam az instrukciókat, majd tanórán elkészítették a tesztek a gyerekek. Egy diák sem utasította vissza a teszt kitöltését. A tanárnők nem járkáltak, nem figyelték, hogy a gyerekek milyen válaszokat adnak meg, így ez nem befolyásolhatta a kérdőívek kitöltését, eredményeit. A vizsgáló eljárások sorrendben így követték egymást: PISI, a saját kérdőívem, a Rosenberg-féle önértékelési teszt, Diszfunkcionális Attitűd Skála és a Felnőtt Kötődés Skála. A tesztek kitöltése körülbelül 60 percet vett igénybe, így egy tanóra nem volt elegendő az összes kérdőív befejezéséhez. Így minden osztály két-két óráján vehetett részt. A második órán emlékeztettem a gyerekeket arra, hogy mi a célja a vizsgálatnak és hogy a folytatását töltik ki az előző teszteknek. Ismét felhívtam az anonimitásra és a titoktartásra a figyelmet, illetve arra, hogy nem kötelező kitölteniük a kérdőíveket. Hét gimnáziumi osztály (9., 10., 12., 13. osztályosok) és egy általános iskolai 8. osztály tanulóit kérdeztem meg a vizsgálat során. A kérdőív fejlécén meg kellett adniuk az életkorukat, a nemüket, meg kellett jelölniük, hogy szüleik „együtt élnek”, avagy „elváltak”, illetve be kellett írni a monogramjukat, hogy a két

különböző órán kitöltött tesztet össze lehessen párosítani. Végül, ebből az összesen 177 serdülőnek a kérdőívéből választottam ki 44 olyat, ahol az „elvált” és 56-ot, ahol az „együtt élnek” volt megjelölve. Ezen túl készítettem egy internetes kérdőívet a Google Docs segítségével, majd közzé tettem az interneten a legnépszerűbb ismerős kereső oldalon. Itt 15 kitöltött kérdőív érkezett be, ebből 2 olyan serdülő töltötte ki, akinek a szülei együtt élnek és 13 olyan, akinek a szülei elváltak. Ebben a kérdőív formában ugyanazokat az adatokat kellett a vizsgálati személyeknek megadniuk, kivéve a monogramot, mert itt egyben tölthették ki az 5 tesztet.

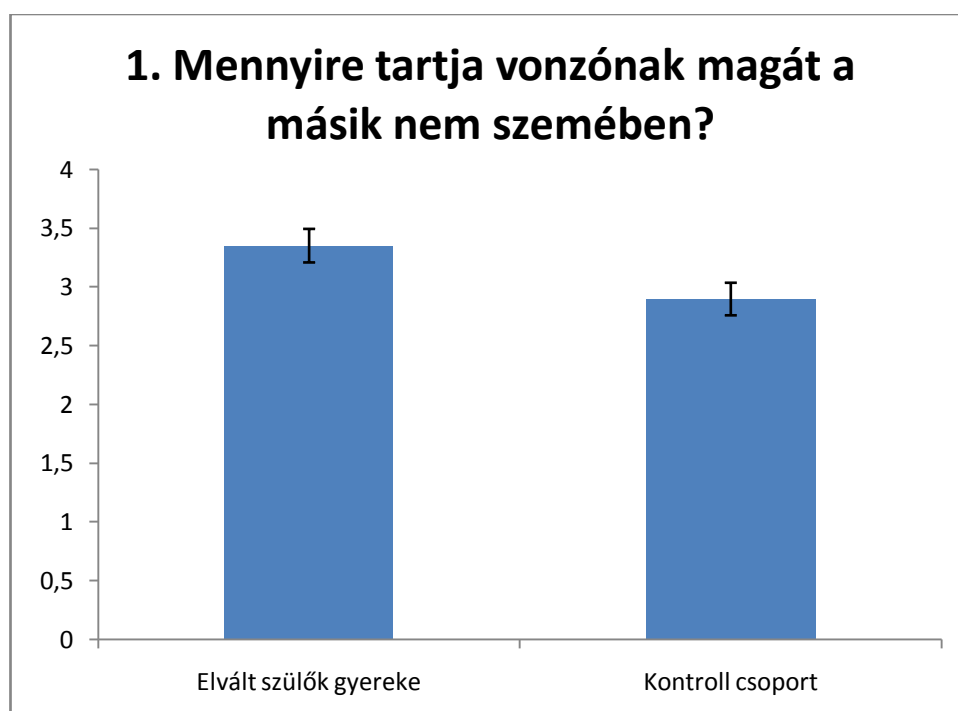
A hipotéziseimet a szakirodalmak alapján fogalmaztam meg. Feltételezésem szerint az elvált szülők gyerekei kevésbé vágnak gyermekre a jövőben, kevésbé hisznek az életfogytig tartó párkapcsolatokban (Bognár és Telkes, 1986). Amato (1994) vizsgálata nyomán az a hipotézisem továbbá, hogy alacsonyabb az elvált szülők gyerekeinek önértékelése. Amato és Keith (1991) szerint az önértékelési teszteken is kevesebb pontot érnek el az elvált szülők gyerekei, így feltételezem, hogy a Rosenberg-féle önértékelési teszten rosszabbul fognak teljesíteni a teljes családban élő serdülőkhez képest. Ezen túl azt gondolom, hogy az elvált szülők gyerekeinél nem gyakoribb a depresszióra való hajlam a teljes családban élő társaiknál (Laumann-Billings & Emery, 2000). Hetherington (1999) szerint a gyerekek reakcióját a válásra befolyásolja a nem, így véleményem szerint lehetnek különbségek az elvált szülők fiú és lány gyerekei között bizonyos területeken. Vandewater és Lansford (1998) szerint a fiúknak jóval több problémájuk van a lányokhoz képest, azonban más tanulmányok nem találtak különbséget a nemek között. Hipotézisem szerint a fiúknak több gondjuk van a megküzdéssel, mint a lányoknak.

Eredmények

Az adatok kielemezéséhez az SPSS 15.0 programot használtam. A két csoportot az öt teszten elért eredmények alapján hasonlítottam össze. Ehhez független mintás T-próbát alkalmaztam. Megvizsgáltam, hogy milyen változóban mutatkozik szignifikáns vagy tendenciaszerű különbség az elvált szülők gyerekei és a teljes családban élők között, illetve teszteltem a nemek közötti különbségeket is.

A PISI teszt kihívás, rugalmasság alskáláján szignifikáns eredményeket kaptam ($t(113)=2,058$; $p=0,042$). Az elvált szülők gyerekei jobban kedvelik a kihívásokat, rugalmasabban kezelik az új helyzeteket a kontroll csoportnál. A kontroll csoport átlaga 13,69

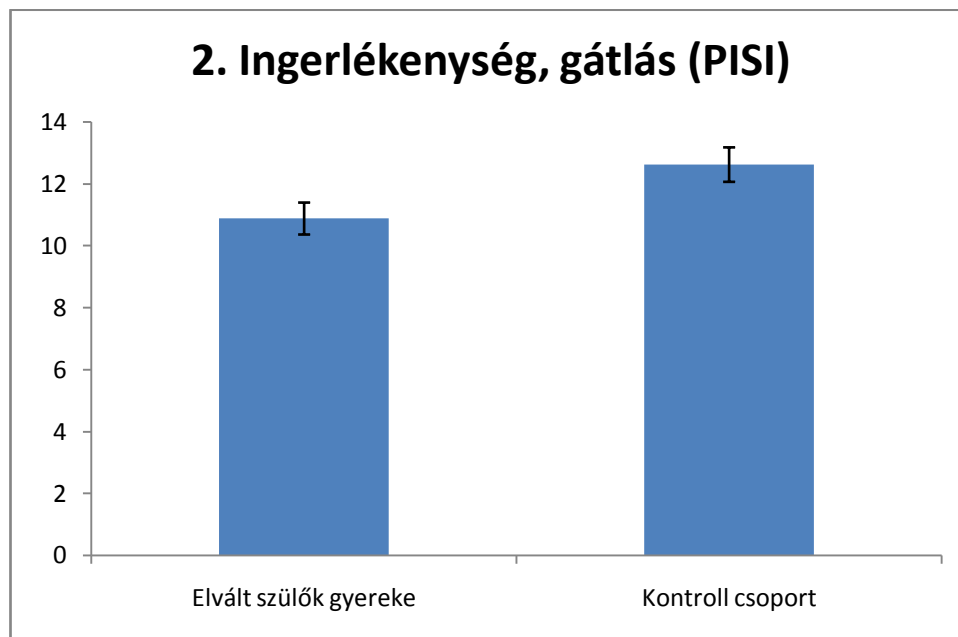
volt 3,004-es szórással, míg a csonka családban élő gyerekek átlaga 14,79, szórása pedig 2,717 volt. Szignifikánsan különbözik továbbá a két csoport a Felnőtt kötődés skálán elért eredményekben. Az elvált szülők gyermekeire szignifikánsan jellemzőbb a szorongó kötődés ($t(113)=2,287$; $p=0,024$). Az átlaguk 1,538, a szórásuk 0,7 volt, míg a kontroll csoport átlaga 1,253 volt 0,64-es szórással. Továbbá tendenciaszerű különbséget találtam a PISI teszt ingerlékenység, gátlás dimenziójában ($t(113)=-1,767$; $p=0,080$). A kontroll csoport átlaga 12,603 volt 3,449-es szórással, míg a másik csoporté 11,474 volt 3,408-as szórással. Az elvált szülők gyerekei szignifikánsan vonzóbbnak találják magukat a másik nem szemében ($t(113)=2,286$; $p=0,024$). A kontroll csoport átlaga 2,9 volt 1,054-es szórással, míg a vizsgált másik csoportnak 3,35-ös átlaga és 1,077-es szórása volt. Ezeket az eredményeket ábrázolja az 1.ábra.



1.ábra. A „Mennyire tartja vonzónak magát a másik nem szemében?” kérdésre adott válaszok átlagát ábrázolja a két vizsgálati csoportban. A hibasávok az átlag standard hibáját jelölik.

Összehasonlításra kerültek az elvált szülők lányai és a teljes családban élő lányok. A PISI teszt kihívás, rugalmasság alskáláján szignifikáns különbség mutatkozott az elvált szülők lányainak javára ($t(68)=2,077$; $p=0,042$), ők nyitottabbak az újdonságokra, rugalmasabban kezelik a változásokat. Az átlaguk 15,333 volt 2,533-as szórással, míg a kontroll csoport

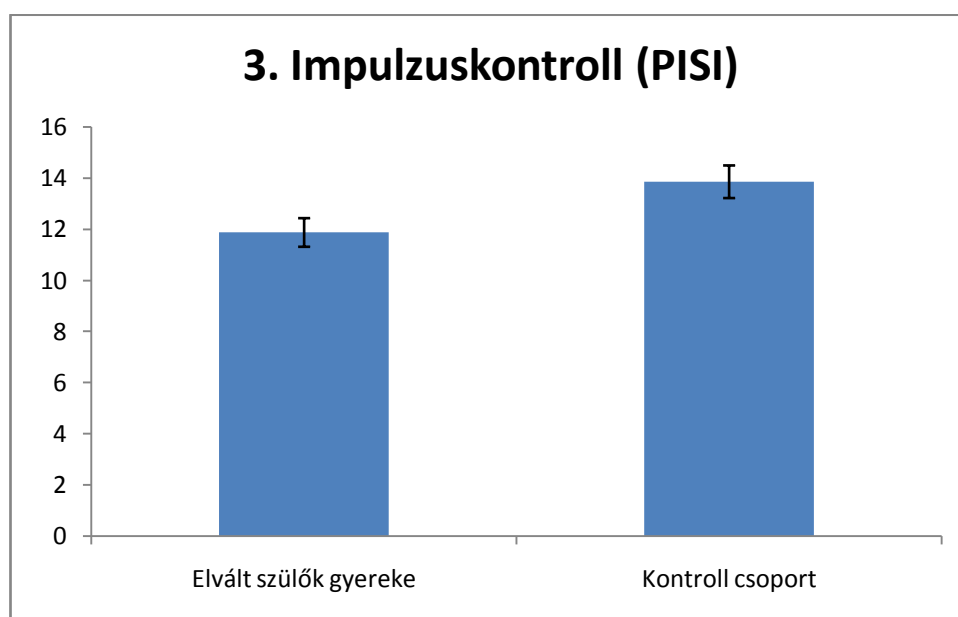
átlaga 13,946 volt 2,999-es szórással. A teljes családban élő lányokra szignifikánsan kevésbé jellemzőbb az elkerülő kötődés ($t(68)=2,19$; $p=0,032$). Az ő átlaguk 1,387 volt 0,604-es szórással, míg az elvált szülők lányainak átlaga 1,707 és szórása 0,617 volt. A PISI teszt ingerlékenység, gátlás alskáláján is szignifikáns eredmény mutatkozott a két csoport között ($t(68)=-2,278$; $p=0,026$). Az elvált szülők lányai kevésbé képesek kontrollálni a bennük uralkodó indulatokat, az átlaguk 10,879 volt 2,966-os szórással, míg a kontroll csoport átlaga 12,622 és a szórása 3,386 volt. Ezt mutatja a 2. ábra.



2. ábra. A PISI teszt ingerlékenység, gátlás faktorán elért átlagos pontszámok a két vizsgálati csoportban. A hibásávok az átlag standard hibáját jelölik.

Továbbá tendenciaszerű különbséget találtam az alábbi dimenzióknál: szorongó kötődés, a PISI teszt társas monitorozás, empátia és az énhatékonyság alskáláin. Az elvált szülők lányaira tendenciálisan jellemzőbb a szorongó kötődés ($t(68)=1,836$; $p=0,071$). Az átlaguk 1,293 és a szórás 0,573 volt, míg a kontroll csoport átlaga 1,04 volt 0,575-ös szórással. Az elvált szülők lányai magasabb pontot értek el a társas monitorozás, empátia alskálán ($t(68)=1,919$; $p=0,059$). Az átlaguk 15,152 volt 2,785-ös szórással, míg a kontroll csoport átlaga 13,973 volt 2,351-es szórással. Azonban a kontroll csoport énhatékonysága tendenciaszerűen kisebb, mint a másik csoporté ($t(68)=1,726$; $p=0,089$). Az átlag a kontroll csoportnál 15,514 volt 2,281-es szórással, míg az elvált szülők lányai csoportjának az átlaga 15,515 volt 2,575-ös átlaggal.

Az adatok elemzése során összehasonlításra kerültek a teljes családban élő fiúk is, azokkal a fiúkkal, akiknek a szülei elváltak. A két csoport között a PISI teszt két dimenziójában találtam szignifikáns eltérést: kontrollézés és impulzuskontroll. A teljes családban élő fiúk szignifikánsan magasabb pontszámot értek el az impulzuskontroll alskálán ($t(43)=-2,348$; $p=0,024$). Az átlaguk ezen a skálán 13,857 volt 2,92-es szórással, míg a másik vizsgált csoport átlaga 11,875 volt 2,74-es szórással. Ezeket az eredményeket ábrázolja a 3. ábra.



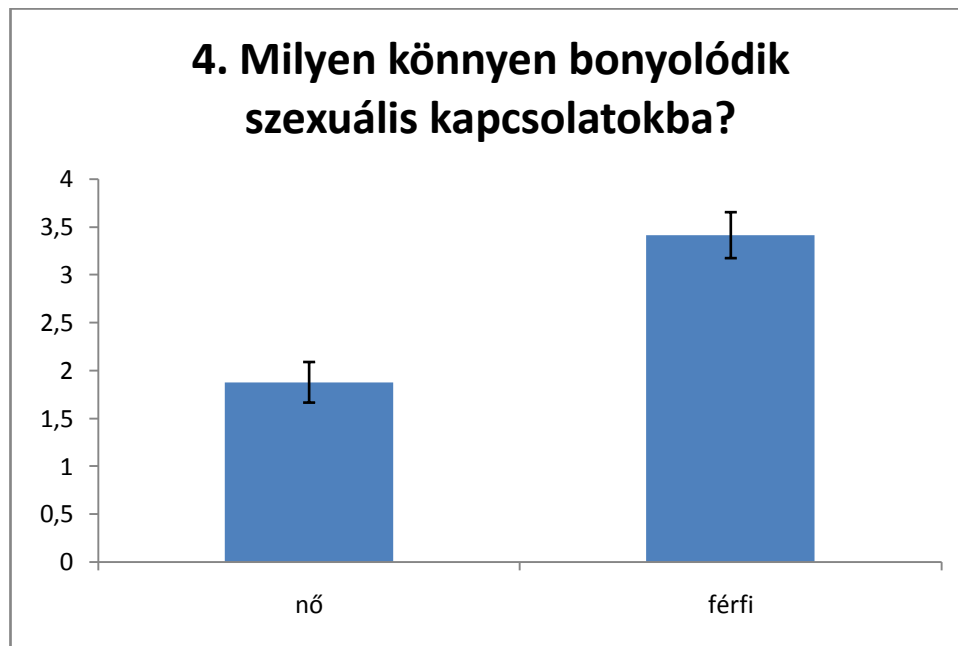
3. ábra. A PISI teszt ingerlékenység, gátlás faktorán elért átlagos pontszámok a két vizsgálati csoportban. A hibasávok az átlag standard hibáját jelölik.

A kontroll érzés dimenziójában szintén magasabb pontot értek el a teljes családban élő fiúk ($t(43)=-2,041$; $p=0,047$). Ennek a csoportnak az átlaga 14,381 lett 2,18-as szórással, azonban az elvált szülők fiai átlagosan csak 13,208 pontot értek el, aminek a szórása 1,668 volt. Továbbá tendenciaszerű különbségeket is találtam a vizsgált csoportok között. A PISI teszt társas monitorozás, empátia alskáláján –szemben az elvált szülők leány gyermekeivel- a teljes családban élő fiúk értek el magasabb pontszámokat ($t(43)=-1,813$; $p=0,077$). Az átlag pontszámuk 14,952 volt 2,636-os szórással, míg az elvált szülők fiai átlagban 13,5 pontot értek el, aminek a szórása 2,719 volt. Tendenciaszerű különbséget találtam még a két csoport között a PISI teszt koherencia érzés alskáláján ($t(43)=-1,743$; $p=0,088$). Az elvált szülők fiainak átlaga ezen a skálán 13,083 volt 2,125-ös szórással, míg a teljes családban élőké 14,381 volt 2,854-es szórással. Az elvált szülők fiai tendenciaszerűen könnyebben bonyolódnak szexuális kapcsolatokba ($t(40,519)=1,89$; $p=0,066$) és vonzóbbnak tartják

magukat a másik nem szemében ($t(43)=1,914$; $p=0,062$) a teljes családban élő fiúknál. A kontroll csoport átlaga a szexualitásra vonatkozó kérdésben 2,86 volt 0,793-as szórással, míg a másik csoport átlaga 3,42 volt 1,176-os szórással. Átlagosan 3,46 pontot értek el az elvált szülők fiai a vonzóságra vonatkozó kérdésben, ahol a szórás 1,215 volt, míg a kontroll csoport átlaga 2,76 pont volt 1,221-es szórással.

Végül az elemzés során megvizsgáltam, hogy azok a lányok, illetve fiúk között van-e valamilyen különbség, akiknek a szülei elváltak. Több területen is találtam közöttük szignifikáns különbséget. A szorongó kötődés szignifikánsan jellemzőbb az elvált szülők fiaira, mint lányaira ($t(42,523)=-3,274$; $p=0,002$). A fiúk átlag pontszáma ezen a skálán 1,875 volt 0,721-es szórással, míg a lányok átlaga 1,293 volt 0,573-as szórással. További szignifikáns különbségeket a PISI teszt különböző alskáláin is találtam. Az elvált szülők lányai a kitartás alskálán szignifikánsan magasabb pontot értek el, mint a fiúk ($t(55)=2,979$; $p=0,004$). A lányok átlag pontszáma 15,121 volt 2,902 szórással, míg a fiúké 13 (szórás: 2,265). Azonban az érzelmi kontroll alskálán a fiúk értek el szignifikánsan több pontot a lányoknál ($t(55)=-2,073$; $p=0,043$). A lányoknak átlagban 11,09 pontjuk volt (szórás: 3,025), míg a fiúk 12,917 pontot értek el, ahol a szórás 3,611 volt. A kontroll érzés alskálán az elvált szülők lányai szignifikánsan magasabb pontot értek el a fiúknál ($t(53,37)=2,203$; $p=0,032$). A lányok átlag pontszáma 14,438 volt, aminek a szórása 2,5 volt, míg a fiúk csoportjának átlaga 13,208 volt 1,668-as szórással. A koherencia érzés alskálán szintén a lányok értek el szignifikánsan magasabb pontszámokat ($t(53,784)=3,573$; $p=0,001$). A lányok csoportja 15,375 pontot ért el átlagosan (szórás: 2,673), míg a fiúk pontja átlagban 13,083 volt 2,125-ös szórással. Az öntisztelet alskálán az elvált szülők lányai értek el szignifikánsan jobb eredményt ($t(54,96)=2,464$; $p=0,017$). A lányok átlag pontszáma 16,121 volt (szórás: 3,07), míg a fiúk átlaga pontszáma 14,375 volt 2,281-es szórással. A növekedésérzés alskálán szintén a lányok értek el magasabb pontszámokat ($t(55)=2,768$; $p=0,008$). Az ő átlag pontszámuk 15,546 volt 3,063-as szórással, míg a fiúk csoportjának átlagos pontszáma 13,375 volt 2,716-os szórással. A társas monitorozás, empátia dimenziójában az elvált szülők lányai szintén jobbnak bizonyultak ($t(55)=2,232$; $p=0,030$). A lányok csoportjának átlaga 15,152 volt 2,785-ös szórással, míg a fiúk átlagos pontszáma 13,5 volt (szórás: 2,719). Az elvált szülők lányai szignifikánsan jobban bíznak partnerükben, mint a fiúk ($t(55)=2,265$; $p=0,027$). Az ő átlaguk 4,15 pont volt 0,972-es szórással, míg a fiúk átlag értéke 3,58 volt (szórás: 0,881). Az elvált szülők lányai szignifikánsan jobban hisznek az életfogytig tartó kapcsolatokban, mint a fiúk ($t(55)=2,232$; $p=0,030$). Az átlaguk ennél a kérdésnél 3,64 volt (szórás: 1,245), míg a fiúké csupán 2,92 1,139-es szórással. A lányok szignifikánsan jobban szeretnék a jövőben

megházasodni, mint az elvált szülők fiai ($t(55)=2,664$; $p=0,010$). A lányok csoportjának átlaga 4,03 volt 1,159-es szórással, míg a fiúké 3,17, ahol a szórás 1,274 volt. Azonban a további elemzés során az derült ki, hogy az elvált szülők fiai szignifikánsan könnyebben bonyolódnak bele szexuális kapcsolatokba ($t(55)=-4,773$; $p<0,000$). A fiúk átlag pontszáma ezt a kérdést illetően 3,42 volt 1,176-os szórással, míg a lányok csoportjának átlaga 1,88 volt 1,219-es szórással. Ezt az eredményt a 4. ábra ábrázolja.



4. ábra. A „Milyen könnyen bonyolódik szexuális kapcsolatokba?” kérdésre az elvált szülők lányainak és fiainak válaszainak átlagát ábrázolja. A hibasávok az átlag standard hibáját jelölik.

Végül a Diszfunkcionális Attitűd Skálán találtam szignifikáns különbséget az elvált szülők lányai és fiai között: a lányoknak szignifikánsan alacsonyabb a teljesítményigényük ($t(55)=-2,217$; $p=0,031$). A lányok átlaga ebben a dimenzióban -2,152 volt 4,032-es szórással, míg a fiúké 0,208, ahol a szórás 3,878 volt.

Megvitatás

A szakirodalomban leírtak sok esetben összecsengenek az általam kapott eredményekkel, azonban számos érték ellentmond azoknak. A kihívás, rugalmasság faktoron mutatkozó különbség szerint az elvált szülők gyerekei jobban érzékelik a körülöttük végbemenő változásokat, és nyitottabbak azok felé. Szívesebben vállalják a kihívásokat, nem ijednek meg az újdonságoktól, és minden váratlan szituációban azt keresik, hogyan tudnának ők ebből a helyzetből tanulni és fejlődni. Ezen a faktoron észlelhető különbségre már Amato és munkatársai (1995) is kitért, miszerint ez a magasabb pontszám egy kompenzációs stratégiát enged feltételezni. Mivel, ezek a gyerekek úgy érezhetik, hogy a legfőbb támaszt veszítették el, így kialakítanak egy olyan megküzdést, ami a jövőben a biztonság érzetét tudja számukra nyújtani. A nagyobb fokú rugalmasság hozzájárul ahhoz, hogy az új körülményekhez –ez esetben a szülők válásához- minél jobban tudjon a serdülő alkalmazkodni és feldolgozni a kialakult helyzetet. A Rosenberg-féle önértékelési teszt nem mutatott különbséget a két csoport között, azonban a saját kérdőívem elemzéséből az derül ki, hogy az elvált szülők gyerekei vonzóbbnak tartják magukat a másik nem szemében, ami az önértékeléshez szorosan kapcsolódik. Ez az eredmény nem támasztja alá Amato és Keith (1991) azon állítását, miszerint az elvált szülők gyerekeinek lényegesen alacsonyabb az önértékelése. Hogy vonzóbbnak gondolják magukat a másik nem szemében -a kontroll csoporttal ellentétben-, szintén egy olyan adaptív megküzdési stratégiát jelenthet számukra, ami egyfajta biztonságot adhat nekik, hiszen ha vonzóbbak, akkor kisebb annak a valószínűsége, hogy elhagyják őket. Az elvált szülők gyerekeire továbbá jellemzőbb a szorongó kötődés, ami a szülőkkel való kapcsolatra vezethető vissza. A serdülő, szülei jelenlétéből fakadó biztonságérzete, valószínűsíthetően, nem megfelelően alakult már gyermekkorban sem és a válást követően sem. Ezeknek a serdülőknek jellemzően fokozott a szeretetigényük, de olykor zavarja őket, ha túl közel kerül hozzájuk az a személy, akinek a szeretetére éhesek –legyen az szülő vagy párkapcsolati partner-, így sokszor szélsőségesen ambivalensen viselkednek kapcsolataikban. A teljes családban élő serdülők tendenciaszerűen magasabb pontszámot értek el a PISI teszt ingerlékenység, gátlás alskáláján. E szerint azok a serdülők, akiknek a szülei elváltak, kevésbé tudják kontrollálni a bennük lévő indulatokat. Hevesebb reakcióval válaszolnak szorongásaikra, frusztrációjukra. Az eredményeim alátámasztják Laumann-Billings és Emery (2000) vizsgálatát, mi szerint nincs különbség a teljes és csonka családban élők között a depresszió és a szorongás területén.

Dolgozatomban összehasonlítottam külön-külön a nőket és a férfiakat a két vizsgálati csoportból. Azt találtam, hogy azokra a lányokra, akiknek a szülei elváltak, jellemzőbb az elkerülő kötődés, mint azokra a lányokra, akik teljes családban élnek. Ezeknek a lányoknak nagyobb valószínűséggel a kötődését a szüleihez bizonytalanság jellemezte, feltehetőleg már gyermekkorban és a válást követően is. Ennek következtében nem szívesen bíznak meg senkiben sem, ezért nehezen alakítanak ki bármi nemű kapcsolatot is. Továbbá ezekre a lányokra tendenciaszerűen szintén jellemzőbb a szorongó kötődés. Ez az eredményem Arditti (1999) kutatásával szemben áll, mi szerint az elvált szülők lányai különösen jó kapcsolatba kerülnek az édesanyjukkal. A kihívás, rugalmasság skálán is magasabb pontokat értek el ezek a lányok, ami szintén bizonyítja, hogy ez számukra olyan adaptív tulajdonság, aminek segítségével könnyebben birkóznak meg egy-egy új helyzettel. Azonban kevésbé tudják kontrollálni a bennük uralkodó indulatokat. Továbbá tendenciaszerűen magasabb pontot értek az elvált szülők lányai a társas monitorozás, empátia faktoron. E szerint ők sokkal érzékenyebbek a szociális környezetükre, ami egy kompenzációs stratégia lehet, mivel ha empatikusabbak másokkal, akkor kisebb arra a valószínűség, hogy elhagyják őket. Tendenciaszerűen az elvált szülők lányai erősebben hisznek abban, hogy egy adott eltervezett cselekvést tökéletesen tudnak végrehajtani a cél érdekében. Ez szintén egy énvédő mechanizmus lehet számukra, hiszen saját sikerüket biztosnak érzik, így könnyebben bíznak saját magukban. Ezek az adatok azt támasztják alá, hogy az elvált szülők lányai jobbak a megküzdésben, mint a teljes családban élők, így ez ellentmond a 90-es évek számos tanulmányának, hogy az elvált szülőkkel élő gyerekek alacsonyabb pontszámokat érnek el a pszichológiai megküzdést mérő teszteken (Doherty & Needle, 1991; Kurdek et al., 1994; Wenk et al., 1994; Beaty, 1995; Tucker et al., 1997).

A továbbiakban megvizsgáltam az elvált szülők és a teljes családban élő fiú serdülők közötti különbségeket. A teljes családban élő fiúk jobbnak bizonyulnak az adott szituációhoz a legmegfelelőbb magatartási forma kiválasztásában. Ezen túl szintén magasabb pontot értek el a kontrollérzés alskálán. Jobban kezükben tudják tartani a kontrollt a saját életük felett, erősebb a meggyőződésük azt illetően, hogy tőlük függ a kialakult helyzetek végkimenetele. Igyekeznek a kontrollt mindig kézben tartani. Ezek a dimenziók a pszichológiai immunrendszert vizsgáló teszt egyes alskálái. Ezzel az eredményemmel viszont alá tudom támasztani Amato (1994) vizsgálatát, miszerint az elvált szülők gyerekei –jelen esetben a fiúk- rosszabb megküzdőknek bizonyulnak. Az eredményeim ellentmondásosak a tekintetben, hogy a társas monitorozás, empátia faktoron az elvált szülők lányai tendenciaszerűen értek el magasabb pontszámot, míg a fiúk esetében a teljes családban élők. Ezt az eredményt

valószínűleg befolyásolhatta, hogy a nők természetükből adódóan empatikusabbak a férfiakkal. Szintén tendenciaszerű különbséget találtam az elvált szülők és a teljes családban élő fiúk között a PISI teszt koherencia érzés alskáláján. Az elvált szülőkkel élő fiúk kevésbé hajlandóak megérteni a velünk történeteket, kevésbé hisznek abban, hogy az események úgy végződnek, ahogyan azt ésszerűen meg lehetne jósolni. A teljes családban élő fiúk az élet nehézségeit egy fajta kihívásnak értelmezik, amiből építkezni lehet, nem pedig egy felesleges szenvedésnek. Az általam kapott eredmények azt bizonyítják, hogy az elvált szülők gyerekei kevésbé jó megküzdők, ha fiúkról van szó. Ez az eredmény a lányok esetében éppen ellenkezőleg alakult. Ez alátámasztja Hetherington (1999) azon állítását, mi szerint az elvált szülőkkel élő gyerekek megküzdését a nem erősen befolyásolja. Bognár és Telkes (1986) azon vizsgálatával egybeesik az az eredményem, hogy az elvált szülőkkel élő fiúk tendenciaszerűen könnyebben bonyolódnak szexuális kapcsolatokba. Ez a különbség a teljes családban élő és az elvált szülőkkel élő lányok esetében nem jelent meg: nem különbözött a két csoport a szexualitás terén.

Végül megvizsgáltam az elvált szülők fiai és lányai közötti különbségeket. A lányok jobban bíznak a partnerükben, jobban hisznek az életfogytig tartó kapcsolatokban, és jobban szeretnék a jövőben megházasodni a fiúknál. Azonban a fiúk könnyebben bonyolódnak szexuális kapcsolatokba, mint a lányok. A fiúkra szignifikánsan jellemzőbb a szorongó kötődés. Az öntisztelet alskálán a lányok értek el magasabb átlag pontszámot. Hajlamosabbak az önjutalmazó magatartásra. Nagyobb valószínűséggel tartják magukat értékes embernek és becsülik meg magukat, illetve reálisabban tudják értékelni mindazt, amit életük során csináltak. A lányok tovább tudnak kitartani egy adott cél érdekében, ha valamilyen probléma merül fel, mint a fiúk. Társas monitorozás, empátia faktoron az elvált szülők lányai értek el szignifikánsan magasabb pontszámokat. A növekedésérzés alskálán szintén a lányok értek el magasabb átlagpontot, ami azt jelenti, hogy jobban érzékelik saját pszichológiai fejlődésüket. Az önmegvalósítás iránti vágy jobban motiválja őket arra, hogy a tapasztalataikból minél több mindent építsenek be az eszköztárukba. A koherencia és kontrollérzés alskálán a lányok értek el magasabb pontszámokat. Ők jobban kézben tudják tartani az életük feletti kontrollt, illetve nagyobb erőfeszítéseket tesznek annak érdekében, hogy megértsék a velük történeteket. Az érzelmi kontrolljuk azonban a fiúknak magasabb. Ők nagyobb valószínűséggel lesznek úrrá szorongásaikon, ami egy-egy új helyzetből fakad. Ezek az eredmények alátámasztják Hetherington (1999) azon állítását, hogy a nem erősen befolyásolja azt, hogy egy gyermek hogyan reagál a szülei válására. Azonban nem igazolják azt az állítást, mi szerint nincs különbség a lányok és a fiúk között.

A hipotézisem, mi szerint az elvált szülők gyerekei kevésbé vágnak gyermekre a jövőben, nem igazolódott be. Nem volt sem szignifikáns, sem tendenciaszerű különbség a két vizsgálati csoport között. Az a feltételezésem, mi szerint kevésbé hisznek az életfogytig tartó párkapcsolatokban az elvált szülők gyerekei, szintén nem igazolódott. Amato (1994) vizsgálata nyomán az a hipotézisem, hogy alacsonyabb az elvált szülők gyerekeinek önértékelése nem igazolódott teljes mértékben, mivel a saját kérdőívemben feltett kérdésre - „Mennyire tartja vonzónak magát a másik nem szemében?” - magasabb pontszámok érkeztek az elvált szülők gyerekeitől, ami kapcsolatba hozható az önértékeléssel. Azonban a Rosenberg-féle önértékelési teszten nem találtam különbséget a két csoport között. Továbbá feltételeztem, hogy az elvált szülők gyerekeinél nem gyakoribb a depresszióra való hajlam a teljes családban élő társaiknál (Laumann-Billings & Emery, 2000) és ez be is igazolódott. A hipotézisemet, mi szerint lehetnek különbségek az elvált szülők fiú és lány gyermekei között bizonyos területeken, teljesen alátámasztották az eredményeim. Vandewater és Lansford (1998) nyomán az a hipotézisem, hogy a fiúknak több gondjuk van a megküzdéssel, mint a lányoknak szintén bizonyítást nyert.

Dolgozatomban nem tudtam alátámasztani minden esetben a hipotéziseimet, azonban jó néhányat igazoltak az eredményeim. Az eredményeket befolyásolhatta a minta kis elemszáma illetve az együtt élő szülők házassága, kapcsolata nem feltétlenül kell, hogy kiegyensúlyozott, konfliktusmentes legyen. A vitákkal teli házasság is negatívan hathat a serdülőre, a szakirodalomban előzetesen említett területeken. Erre a befolyásoló tényezőre kérdőívemben nem kérdeztem rá, csak arra, hogy együtt élnek-e vagy elváltak-e a szülők, így ezt nem tudtam kiszűrni. A jövőben tervezem a minta kibővítését, még további tesztek felvételét, és azok eredményének összehasonlítását a két vizsgálati csoportban.

Tehát a válás és a konfliktusos házasság egyaránt sok területen befolyásolhatja a serdülők egészséges lelki fejlődését. Azonban a gyerekek kialakíthatnak egy önvédő mechanizmust, ami segíti őket abban, hogy átvészeljék a nehéz időszakot, és biztonságban tudhassák magukat. Olykor a válásnak lehetnek pozitív oldalai is: menekülő útvonal lehet a gyerekek számára a viszályok sokaságából, illetve közelebb kerülhet a gyerek ahhoz a szülőhöz, akivel több időt tölt a válás után.

A szülőknek ebben a helyzetben az a feladatuk, hogy az egymással való ellenségeskedés közepette ne felejtsék el a gyerekeik érdekeit, és minél több támaszt nyújtsanak nekik ebben a mindenki számára különösen nehéz helyzetben.

Felhasznált irodalom

- Amato, P.R. & Keith, B. (1991). Parental divorce and the well-being of children: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 110, 26-46.
- Amato, P.R. (1994). The impact of divorce on men and women in India and the United States. *Journal of Comparative Family Studies*, 25, 207–221.
- Amato, P. R., Loomis, L. & Booth, A. (1995). Parental divorce, parental marital conflict, and offspring well-being during early adulthood. *Social Forces*, 73, 895–916.
- Amato, P. R. & Booth, A. (1996). A prospective study of divorce and parent–child relationships. *Journal of Marriage and Family*, 58, 356–365.
- Amato, P. R. & Booth, A. (1997). *A generation at risk: Growing up in an era of family upheaval*. Cambridge, MA : Harvard University Press.
- Arditti, J. A. (1999). Rethinking relationships between divorced mothers and their children: Capitalizing on family strengths. *Family Relations*, 48, 109–119.
- Aseltine, R. H. (1996). Pathways linking parental divorce with adolescent depression. *Journal of Health and Social Behavior*, 37, 133–148.
- Bakó, T. (2013). Dráma egy mondatban. *Mindennapi Pszichológia*, 5(2), 27.
- Beaty, L. A. (1995). Effects of paternal absence on male adolescents' peer relations and self-image. *Adolescence*, 30, 873–880.
- Block, J.H., Block, J. & Gjerde, P. (1986). The personality of children prior to divorce: A prospective study. *Child Development*, 57, 827-840.
- Bognár, G. & Telkes, J. (1986). *A válás lélektana*. Budapest, Magyarország: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Chase-Lansdale, P.L., Cherlin, A. J. & Kiernan, K. K. (1995). The long-term effects of parental divorce on the mental health of young adults: a developmental perspective. *Child Development*, 66, 1614–1634.
- Cherlin, A.J., Furstenberg, F. & Chase-Lansdale, P.L. (1991). Longitudinal studies of divorce on children in Great Britain and the United States. *Science*, 252, 1386–1389.
- Cherlin, A. J., Chase-Lansdale, P. L. & McRae, C. (1998). Effects of divorce on mental health throughout the life course. *American Sociological Review*, 63, 239–249.
- Collins, N.L. & Read, S.J. (1990). Adult attachment, working models, and relationship quality in dating couples. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58(4), 644-663.
- Doherty, W. J. & Needle, R. H. (1991). Psychological adjustment and substance use among adolescents before and after a parental divorce. *Child Development*, 62, 328–337.

- Forehand, R., Armistead, L. & Corinne, D. (1997). Is adolescent adjustment following parental divorce a function of predivorce adjustment? *Journal of Abnormal Child Psychology*, 25, 157–164.
- Furstenberg, F.F. & Cherlin, A.J. (1991). *Divided families: What happens to children when parents part*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Furstenberg, F.F. & Teitler, J.O. (1994). Reconsidering the effects of marital disruption: what happens to children of divorce in early adulthood?. *Journal of Family Issues*, 14, 173–190.
- Grych, J. & Fincham, F. (1993). Children's appraisal of marital conflict: initial investigations of the cognitive-contextual framework. *Child Development*, 64, 215–230.
- Hajduska, M. (2008). *Krízislélektan*. Budapest, Magyarország: ELTE Eötvös Kiadó.
- Hanson, T. L. (1999). Does parental conflict explain why divorce is negatively associated with child welfare?. *Social Forces*, 77, 1283–1316.
- Hetherington, E. M. (1999). Should we stay together for the sake of the children?. In E.M. Hetherington (Ed.), *Coping with divorce, single parenting, and remarriage: A risk and resiliency perspective* (pp. 93–116). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Kelly, J.B. (2000). Children's Adjustment in Conflicted Marriage and Divorce: A Decade Review of Research. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 39(8) 963–973.
- Központi Statisztikai Hivatal, 1995. <http://statinfo.ksh.hu/Statinfo/haViewer.jsp>
- Kurdek, L. A., Fine, M. A. & Sinclair, R. J. (1994). The relation between parenting transitions and adjustment in young adolescents. *Journal of Early Adolescence*, 14, 412–432.
- Laumann-Billings, L. & Emery, R. E. (2000). Distress among young adults from divorced families. *Journal of Family Psychology*, 14, 671-687.
- McLanahan, S.S. (1999). Father absence and children's welfare. In E.M. Hetherington (Ed.), *Coping With Divorce, Single Parenting, and Remarriage: A Risk and Resiliency Perspective* (pp. 93-116). Mahway, NJ: Erlbaum.
- McLanahan, S. S. & Sandefur, G. (1994). *Growing Up With a Single Parent: What Hurts, What Helps*. Harvard University Press, Cambridge, MA.
- Morrison, D. R. & Cherlin, A. J. (1995). The divorce process and young children's well-being: A prospective analysis. *Journal of Marriage and the Family*, 57, 800–812.
- Morrison, D. R. & Coiro, M. J. (1999). Parental conflict and marital disruption: Do children benefit when high-conflict marriages are dissolved?. *Journal of Marriage and the Family*, 61, 626–637.

- Neher, L.S. & Short, J.L. (1998). Risk and protective factors for children's substance use and antisocial behavior following parental divorce. *American Journal of Orthopsychiatry*, 66, 154–161.
- Nord, C.W., Brimhall, D. & West, J. (1997). Fathers' Involvement in Their Children's Schools, National Center for Education Statistics, Washington, DC.
- Oláh, A. (1996). A megküzdés személyiség tényezői. A pszichológiai immunrendszer és mérésének módszere, Kézirat, Budapest.
- Rosenberg, M. (1965). *Society and the adolescent self-image*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Tucker, J. S., Friedman, H. S., Schwartz, J. E., Critiqui, M. H., Tomlinson-Keasey, C., Wingard, D. L. & Martin, L. R. (1997). Parental divorce: Effects on individual behavior and longevity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73, 381–391.
- Vandewater, E. & Lansford, J. (1998). Influences of family structure and parental conflict on children's well-being. *Family Relations*, 47, 323–330.
- Wallerstein, J.S. (1983). Children of divorce: The psychological tasks of the child. *American Journal of Orthopsychiatry*, 53, 230-243.
- Wenk, D., Hardesty, C. L., Morgan, C. S. & Blair, S. L. (1994). The influence of parental involvement on the well-being of sons and daughters. *Journal of Marriage and the Family*, 56, 229–234.
- Weismann, A.N. & Beck, A.T. (1979). *The dysfunctional attitude scale*. Thesis, University of Pennsylvania, Philadelphia.
- Zill, N., Morrison, D. & Coiro, M. (1993). Long term effects of parental divorce on parent–child relationships, adjustment, and achievement in young adulthood. *Journal of Family Psychology*, 7, 91–103.

Mellékletek

1. Etikai űrlap

1. A kutatás címe: Teljes családban élő serdülők és elvált szülők serdülő gyerekeinek összehasonlítása

2. A beadás dátuma: 2013.04.30.

3. A kutatásért felelős oktató neve, beosztása: Sefcsik Tamás, egyetemi tanársegéd

4. A diák kutató/k neve: Zsadányi Zsuzsa

5. A kutatás melyik kategóriába esik: szakdolgozat

6. A kutatás céljának és menetének rövid ismertetése: A kutatás célja a teljes családban élő gyerekek összehasonlítása olyanokkal, akiknek a szülei elváltak különböző tesztek alapján. A hipotézis az, hogy különbségek vannak a két csoport között a pszichológiai immunrendszer, az önértékelés és a párkapcsolati vélekedés, kötődés és depresszióra való hajlam területén.

7. A minta leírása, a vizsgálati személyek toborzásának módja: 115 14-18 év közötti gyerek töltötte ki a tesztet, ebből 58 teljes családban él, 57-nek pedig elváltak a szülei. A teszteket egy vidéki gimnáziumban vettem fel és egy általános iskola egyik 8.osztályával.

8. Hol zajlik a vizsgálat? A vizsgálat egy vidéki gimnáziumban és egy vidéki általános iskolában zajlott, tanórákon, illetve az interneten.

9. Milyen berendezéseket és eszközöket alkalmaz? PISI-teszt, Rosenberg-féle önértékelési teszt és általam összeállított, párkapcsolati vélekedést vizsgáló teszt, Diszfunkcionális Attitűd Skála és Felnőtt Kötődés Skálát használtam.

10. Az etikailag érzékeny pontok azonosítása

A vizsgálat nem jár kellemetlen ingerek bemutatásával vagy kellemetlen helyzetek létrehozásával.

A vizsgálat 18 éven aluliakat is érint, mivel a célcsoport a serdülők.

A vizsgálat érinti a szexualitás, intimitás, párkapcsolatok területét.

11. Pontosán ismertesse, hogy milyen eljárásokat tervez az etikai kockázat kiiktatására illetve minimalizálására, kitérve az informált beleegyezés megszerzésének módjára és az utólagos tájékoztatás menetére!

A vizsgálat megkezdése előtt engedélyt kértem az iskolák igazgatóitól, az osztályok

osztályfőnökeitől, illetve a 16 éven aluliak szüleitől szülői értekezlet alkalmával. Ismertettem a vizsgálat pontos célját. Felhívtam a figyelmet az adatok bizalmason való kezelésére, illetve arra, hogy nem kötelező a tesztek kitöltése.

12. Az informált beleegyezés szövege

„A vizsgálatban résztvevőket és azok szüleit, az iskola igazgatót, osztályfőnököket tájékoztattam a vizsgálat céljáról, és aláírták az informált beleegyezésről szóló nyilatkozatot.”

„A kérdőívek kitöltésére a szakdolgozatomhoz lenne szükségem, amelyben teljes családban élő serdülőket és elvált szülők serdülő gyerekeit hasonlítom össze. Az információkat titkosan kezelem. Minden feladat előtt szerepel a hozzátartozó instrukció, e szerint kell a tesztek kitölteni!”

13. Van-e bármilyen további etikai vonatkozása a vizsgálatnak, amelyre a fenti kérdésekre adott válaszokban nem történt utalás? nincs

Tanúsítom, hogy az etikai jóváhagyás megtörtént.

A végső formában való jóváhagyás dátuma: 2012.04.10.

A vizsgálat lefolytatásának tervezett dátuma: 2012.04.15.

A jóváhagyó tanár (nem kell kézírásos aláírás): Sefcsik Tamás

2. Informált beleegyezés

„A vizsgálatban résztvevőket és azok szüleit és az iskola igazgatót, osztályfőnököket tájékoztattam a vizsgálat céljáról, és aláírták az informált beleegyezésről szóló nyilatkozatot.”

„A kérdőívek kitöltésére a szakdolgozatomhoz lenne szükségem, amelyben teljes családban élő serdülőket és elvált szülők serdülő gyerekeit hasonlítom össze. Az információkat titkosan kezelem. Minden feladat előtt szerepel a hozzátartozó instrukció, e szerint kell a tesztek kitölteni!”

3. Tesztek

Azonosító:

Nem: nő / férfi

Életkor:

Szülei: elváltak / együtt élnek

(PISI)

Az utolsó kérdőív 80 állítást tartalmaz, melyek az emberek jellemző tulajdonságait és életfelfogását írják le. Kérjük, gondosan olvassa el az egyes állításokat, és jelölje meg választát az alábbiak szerint:

Ha úgy gondolja, hogy az állítás

- **teljes mértékben** jellemző Önre, akkor a **(4)**-est karikázza be,
- **majdnem** jellemzi Önt, akkor a **(3)**-ast karikázza be,
- **egy kicsit** jellemző Önre, akkor a **(2)**-est karikázza be,
- **egyáltalán nem** jellemző Önre, akkor az **(1)**-est karikázza be,

Kérjük, minden kérdésre válaszoljon, nincsenek helyes vagy helytelen megoldások. Válaszoljon úgy, hogy az Önt legpontosabban jellemző képet tükrözzék a válaszai. Egy állításnál csak egy számot karikázzon be.

1. Akik ismernek, optimistának tartanak.

1 2 3 4

2. Tapasztalataim szerint a siker jó tervezés eredménye.

1 2 3 4

3. Akár a múltamat vizsgálom, akár a jövőmről elmélkedem, úgy érzem, én értelemteni életet élek.

1 2 3 4

4. Nagyon örülök magamnak, és annak, amit az életben elértem.

1 2 3 4

5. Úgy érzem, hogy egyre kevésbé vagyok hatékony.

1 2 3 4

6. Nem kedvelem különösebben az új és váratlan helyzeteket.

1 2 3 4

7. Nagyon jól „olvasok” mások gondolataiban és indítékaiban.

1 2 3 4

8. Találékonyabb vagyok másoknál.

1 2 3 4

9. Gyakran tudom, mit kellene tennem, de általában nincs meg bennem a képesség arra, hogy meg is tegyem.

1 2 3 4

10. Általában tudok találni olyasvalakit, aki segít megoldani a problémáimat, ha szükségem van rá.

1 2 3 4

11. Úgy gondolom, hogy vezetőerő vagyok abban, hogy másokkal együttműködve alakítsam, befolyásoljam és fejlesszem mindazt, ami velünk történik.
1 2 3 4
12. Gyakran megesik, hogy fizikailag jelen vagyok, de a gondolataim máshol járnak.
1 2 3 4
13. Még ha egy munka nehéz is, vagy problémákba ütközöm, akkor is tovább dolgozom, míg be nem fejezem.
1 2 3 4
14. Olyan ember vagyok, aki azonnal kimondja, ami először az eszébe jut.
1 2 3 4
15. Gyakran vagyok ideges.
1 2 3 4
16. Elvesztem a nyugalmamat, ha valaki félbeszakít, mikor valami fontos dologra koncentrálok.
1 2 3 4
17. Meg vagyok győződve arról, hogy a körülöttem zajló dolgok többsége időben jóra fordul.
1 2 3 4
18. Biztos vagyok benne, hogy minden, ami velem történik, jobban függ tőlem, mint a sorstól vagy a szerencsétlen körülményektől.
1 2 3 4
19. Olyan érzésem van, hogy sok dolog, ami velem történik, az zavaros, és nem is tudom, miért is mennek úgy a dolgok, ahogy mennek.
1 2 3 4
20. Erős az önbecsülésem, és vannak olyan értékeim, amikért érdemes harcolnom.
1 2 3 4
21. Azt gondolom, hogy életem különböző területein egyre sikeresebbé válok.
1 2 3 4
22. Nyitott vagyok az életem változásaira, úgy hiszem, ezek új és érdekes lehetőségeket adnak nekem.
1 2 3 4
23. Úgy tekintek magamra, mint aki nagyon jó ítél meg másokat.
1 2 3 4
24. Még ha nyomás alatt állok is, nagyon jól tudok alternatív megoldásokat találni egy problémára.
1 2 3 4

25. Az az érzés, hogy amit el akartam érni, a legtöbb esetben sikerült is, adja az egyik legnagyobb erőt számomra az élet nehézségeivel való küzdelemben.
1 2 3 4
26. Mikor olyan helyzetben voltam, hogy volt valami problémám, megtaláltam a megfelelő embert, aki segített.
1 2 3 4
27. Gyakran vannak olyan ötleteim, amelyekhez mások eredményesen tudnak kapcsolódni, és továbbgondolásra készíteti őket.
1 2 3 4
28. Gyakran veszem észre magamon, hogy a saját világomban vagyok, távol attól, ami körülöttem történik.
1 2 3 4
29. Ha valamit elkezdek, be is fejezem.
1 2 3 4
30. Anélkül, hogy az indulat elragadna, tudok hallgatni érzéseimre.
1 2 3 4
31. Könnyen felidegesít, ha hibázom.
1 2 3 4
32. Könnyen válok türelmetlenné.
1 2 3 4
33. Még ha nehéz helyzetbe kerülök is, teljesen meg vagyok győződve róla, hogy végül minden jobbra fordul.
1 2 3 4
34. Sohasem bízom abban, hogy a sors vagy a szerencse megoldja a problémámat.
1 2 3 4
35. Ha az életemet nézem, úgy látom, hogy az értelmes, és következetesen alakul.
1 2 3 4
36. Függetlenül attól, hogy mások mit gondolnak rólam, én nagyon tisztелеm magam azért, amit eddig elértem.
1 2 3 4
37. A múlt évben személyiségem egyáltalán nem úgy változott, ahogy szerettem volna.
1 2 3 4
38. A váratlan dolgokra az életemben úgy tekintek, mint izgalmas kihívásokra, és fenntartom a fejlődés lehetőségét.
1 2 3 4

39. Gyakran jók a megsejtéseim arról, hogy hogyan gondolkodnak és éreznek az emberek.

1 2 3 4

40. Mások szerint is jó problémamegoldó vagyok.

1 2 3 4

41. Sikeresen el tudom érni a magam elé tűzött célokat.

1 2 3 4

42. Ha segítségre van szükségem, nem esik nehezemre, hogy másoktól kérjek támogatást, még ha nem is ismerem jól őket, akkor is.

1 2 3 4

43. Ügyesen rá tudom venni az embereket arra, hogy új és érdekes ötletekkel álljanak elő.

1 2 3 4

44. Az utóbbi időben úgy érzem, nem tudok lépést tartani azzal, ami körülöttem zajlik.

1 2 3 4

45. Ha a dolgok nem a terv szerint mennek, hamar feladom.

1 2 3 4

46. Gyakran teszek meg dolgokat, amiket aztán megbánok.

1 2 3 4

47. Még apró problémák is szoktak aggasztani.

1 2 3 4

48. Ritkán vagyok ingerült.

1 2 3 4

49. Jó érzésekkel gondolok a jövőre.

1 2 3 4

50. A sikereimet kemény munkámnak köszönhetem, nem a szerencsés körülményeknek.

1 2 3 4

51. Ritkán tapasztalom azt, hogy bármi is értelmet adna mindennapjaimnak.

1 2 3 4

52. Úgy látom magam, mint akinek komoly belső erőforrásai vannak ahhoz, hogy sikeres legyen.

1 2 3 4

53. Sok helyzet volt már, mikor kétségbe vontam, hogy mint ember fejlődni tudok.

1 2 3 4

54. Általában keresem az új kihívásokat.

1 2 3 4

55. Gyakran tudom, mit fognak mondani az emberek, még mielőtt megszólalnának.

1 2 3 4

56. Jó vagyok az olyan munkában, ahol új és eredeti ötletek kellenek.

1 2 3 4

57. Korábbi tapasztalataimból tudom, hogy a legtöbb dologban, amit csinálok, biztos vagyok.

1 2 3 4

58. Ismerőseim között sok olyan van, akire biztosan támaszkodhatok.

1 2 3 4

59. Csoporthelyzetben gyakran mondják az emberek, hogy serkentik őket a gondolataim.

1 2 3 4

60. Gyakran van olyan érzésem, hogy a világ csak úgy elmegy mellettem.

1 2 3 4

61. Ha a dolgok nem a terv szerint mennek, könnyen elmegy a kedvem attól, hogy folytassam őket.

1 2 3 4

62. Jellemző rám az, hogy először beszélek, aztán gondolkodom.

1 2 3 4

63. Érzékeny vagyok a kritikára.

1 2 3 4

64. Ha eldöntöttem valamit, és az nem úgy megy, ahogy szeretném, dühös leszek.

1 2 3 4

65. Olyan ember vagyok, aki nagyon derűlátóan tekint az életre.

1 2 3 4

66. A fontos dolgok többségét, amelyek velem történnek, előre látni és ellenőrizni tudom.

1 2 3 4

67. Úgy érzem, az életemből hiányoznak a világosan megfogalmazott célok.

1 2 3 4

68. Büszke vagyok magamra, amikor arra gondolok, milyen ember is lett belőlem.

1 2 3 4

69. Más emberek, úgy tűnik, változnak, magamról úgy érzem, körbe-körbe járok.

1 2 3 4

70. Még a váratlan helyzeteket is úgy veszem, hogy azok izgalmas kihívások számomra.

1 2 3 4

71. Gyakran fel tudom fedezni, milyen szerepet játszanak az emberek egy csoportban, még akkor is, ha ez előttük rejtve marad.
1 2 3 4
72. Szokatlanul nagy tehetségem van hozzá, hogy többféle megoldást találjak ha kell, ha problémákkal találkozom.
1 2 3 4
73. Ha megoldást látok egy problémára, biztos vagyok benne, hogy meg tudom tenni, amit kell.
1 2 3 4
74. Nem haboznék, hogy különböző embereket hívjak fel tanácsért valamilyen személyes problémám megoldása érdekében.
1 2 3 4
75. Csoportban dolgozva gyakran fontosak a gondolataim.
1 2 3 4
76. Gyakran zavarnak a múlttal és a jövővel kapcsolatos gondolatok.
1 2 3 4
77. Gyakran kezdtem új terv megvalósításához, még mielőtt a korábbi befejeztem volna.
1 2 3 4
78. Bárcsak ne volnék olyan hirtelen természetű.
1 2 3 4
79. Könnyen lehangol, ha kellemetlen dolgokkal találkozom.
1 2 3 4
80. Én nem vagyok az az ember, aki könnyen elveszíti a nyugalma.
1 2 3 4

Párkapcsolati vélekedés

5 fokú skálán jelölje, hogy mennyire jellemző Önre az alábbi állítás!

Ha van, mennyire bízik vagy ha nincs partnere, akkor mennyire bízna meg benne, ha lenne?

1-egyáltalán nem bízik 2 3 4 5- teljes mértékben megbízik

Milyen könnyen bonyolódik szexuális kapcsolatba?

1-egyáltalán nem könnyű 2 3 4 5- nagyon könnyen

Mennyire hisz Ön az életfogytig tartó párkapcsolatokban?

1- egyáltalán nem hiszek 2 3 4 5- teljes mértékben hiszek benne

Mennyire szeretne Ön a jövőben megházasodni?

1- egyáltalán nem 2 3 4 5- nagyon szeretnék

A jövőben mennyire vágyik Ön saját gyermekre?

1- egyáltalán nem 2 3 4 5- nagyon vágyok rá

Mennyire tartja vonzónak magát a másik nem szemében?

1- egyáltalán nem 2 3 4 5- nagyon vonzónak

Milyen könnyen kezd bele egy partnerkapcsolatba?

1- egyáltalán nem könnyű 2 3 4 5- nagyon könnyen

Írja az állítások után azt a számot, amely a legjobban kifejezi vélekedését az adott kérdésről!

Válaszadás módja: 1- teljesen egyetértek
 2- egyetértek
 3- nem értek egyet
 4- egyáltalán nem értek egyet

1. Úgy érzem, értékes ember vagyok, legalábbis másokhoz képest.
2. Úgy érzem, sok jó tulajdonságom van.
3. Mindent egybevetve, hajlamos vagyok arra, hogy tehetségtelennek, sikertelen embernek tartsam magam.
4. Képes vagyok olyan jól csinálni a dolgokat, mint mások.
5. Úgy érzem, nem sok dologra lehetek büszke.
6. Jó véleménnyel vagyok magamról.
7. Mindent fontolóra véve, elégedett vagyok magammal.
8. Bárcsak jobban tudnám magam tisztelni.
9. Időnként értéktelennek érzem magam.
10. Néha azt gondolom, hogy semmiben sem vagyok jó.

Írjon +2-től -2-ig egy számjegyet minden állítás mellé!

- +2 – teljesen egyetértek
- +1 – kissé egyetértek
- 0 – semleges
- 1 – nem nagyon értek egyet
- 2 – egyáltalán nem értek egyet

1. Ha valakit megkritizálnak, nyilvánvaló, hogy elkeseredik.
2. Legjobb, ha feladom saját érdeklődésemet, hogy elnyerjem mások tetszését.
3. Mások elismerésére van szükségem, hogy boldognak érezzem magam.
4. Ha valaki, aki nekem fontos, vár tőlem valamit, biztosan megteszem.
5. Személyes értékem nagyrészt attól függ, hogy mások mit gondolnak rólam.
6. Nem lehetek boldog, ha nem szeret valaki.
7. Ha mások nem szeretnek, kevésbé vagyok boldog.
8. Ha azok az emberek, akikkel törődöm, visszautasítanak, valamit rosszul csinálok.
9. Ha valaki, akit szeretek, nem szeret, ez azt jelenti, hogy nem vagyok szeretetre méltó.
10. Másoktól elkülönülten élni boldogtalansághoz vezet.
11. Ha értékes ember lennék, legalább egy fontos szempontból kiváló lennék.
12. Hasznos, alkotó, kreatív embernek kell lennem, különben nincs célja az életemnek.
13. Azok az emberek, akiknek jó ötleteik vannak, értékesebbek, mint akiknek nincs.
14. Ha nem dolgozom olyan jól, mint mások, kevesebbet érek.
15. Ha sikertelen vagyok a munkámban, sikertelen ember vagyok.
16. Ha valamit nem tudok jól megcsinálni, egyáltalán nincs értelme belekezdeni.
17. Szégyenletes, ha az ember gyengeségét látják mások.
18. Bármiben, amibe bele fog az ember, meg kell próbálni a legjobbnak lenni.
19. Elkeseredem, ha hibát követek el.
20. Ha nem állítom magam elé a legmagasabb mércét, másodrendű ember leszek.

21. Ha meg vagyok győződve arról, hogy jár nekem valami, jogosan várhatom el, hogy meg is kapjam.
22. Természetes, hogy az ember csalódottnak érzi magát, ha az akarata akadályba ütközik.
23. Ha mások igényeit a magamé elé helyezem, nekik is segíteniük kell.
24. Ha jó férj/feleség vagyok, házastársamnak szeretnie kell engem.
25. Ha valakinek jót teszek, remélhetem, hogy tekintettel lesz rám és épp olyan jól fog bánni velem, mint én vele.
26. Felelős vagyok azért, hogy a hozzám közel állók hogyan érzik magukat és hogyan viselkednek.
27. Ha megkritizálok valakit és ő haragos vagy elkeseredett lesz, én vagyok az oka.
28. Ha jó, értékes, erkölcsös ember akarok lenni, mindenkinek segítenem kell, akinek szüksége van rá.
29. Ha egy gyereknek érzelmi vagy viselkedési zavarai vannak, ez arra utal, hogy szülei valamilyen fontos szempontból hibáznak.
30. Képesnek kell lennem arra, hogy mindenki elégedett legyen velem.
31. Nem tudok uralkodni az érzelmeimen, ha valami rossz történik velem.
32. Hiába is próbálnánk elkerülni az elkeseredettség érzését, hiszen ez a mindennapi élet szükséges és elkerülhetetlen tartozéka.
33. Hangulatom elsősorban olyan rajtam kívül álló tényezőktől függ, mint a múltam, hormonciklusok, bioritmusok, véletlen vagy a szerencse.
34. Boldogságom nagyrészt attól függ, hogy mi történik velem.
35. Azok az emberek, akiken a szerencse jegyei látszanak (jó megjelenés, jó szociális helyzet, gazdagság, hírnév), boldogabbak másoknál.

Írjon 0-tól 4-ig egy számjegyet minden állítás mögé, aszerint, hogy az mennyire jellemzi az Ön érzéseit a közeli kapcsolatairól!

- 0- nem jellemző
- 1- inkább nem jellemző, mint igen
- 2- nem tudom eldönteni
- 3- inkább jellemző
- 4- nagyon jellemző

1. Nehezen engedem meg magamnak, hogy másoktól függjek.

2. Az emberek soha nincsenek ott, amikor szükséged van rájuk.
3. Kényelmes a számomra, hogy másoktól függök.
4. Tudom, hogy a többiek ott lesznek, amikor szükségem lesz rájuk.
5. Nehezen bízok meg másokban teljesen.
6. Nem vagyok biztos abban, hogy függve másoktól mindig számíthatok rájuk.
7. Nem túl gyakran aggódom amiatt, hogy elhagynak.
8. Gyakran aggódom, hogy a partnerem nem igazán szeret.
9. Úgy vélem, mások vonakodnak olyan közel kerülni hozzám, mint szeretném.
10. Gyakran aggódom, hogy a partnere nem akar velem maradni.
11. Szeretnék teljesen eggyé válni valaki mással.
12. Az a vágyam, hogy olykor eggyé váljak a másikkal, elriasztja az embereket.
13. Úgy vélem, viszonylag könnyen közel kerülök másokhoz.
14. Nem túl gyakran aggódom amiatt, hogy valaki közel kerül hozzám.
15. Valahogy kényelmetlen nekem nagyon közel lenni másokhoz.
16. Ideges vagyok, amikor valaki túl közel kerül hozzám.
17. Jólesik nekem, hogy valaki más függ tőlem.
18. A szerelmi partnereim gyakran azt kívánják, hogy legyek bizalmasabb velük, mint amennyire nekem megfelel.

4. SPSS próbák jelentősebb eredményei

Elvált szülők gyerekei és a kontroll csoport összehasonlítása

Vizsgált függő változó	t	df	p	csoport	átlag	szórás
Kihívás, rugalmasság	2,058	113	0,042	Elvált szülők gyerekei	14,79	2,717
				Kontroll csoport	13,69	3,004
Szorongó kötődés	2,287	113	0,024	Elvált szülők gyerekei	1,538	0,7
				Kontroll csoport	1,253	0,64
Ingerlékenység, gátlás	-1,767	113	0,08	Elvált szülők gyerekei	11,474	3,408
				Kontroll csoport	12,603	3,449
Mennyire tartja vonzónak magát a másik nem szemében?	2,286	113	0,024	Elvált szülők gyerekei	3,35	1,077
				Kontroll csoport	1,054	2,9

Elvált szülők és teljes család lányainak összehasonlítása

Vizsgált függő változó	t	df	p	csoport	átlag	szórás
Kihívás, rugalmasság	2,077	68	0,042	Elvált szülők lányai	15,333	2,533
				Teljes család lányai	13,946	2,999
Elkerülő kötődés	2,19	68	0,032	Elvált szülők lányai	1,707	0,617
				Teljes család lányai	1,387	0,604
Ingerlékenység, gátlás	-2,278	68	0,026	Elvált szülők lányai	10,879	2,966
				Teljes család lányai	12,622	3,386
Szorongó kötődés	1,836	68	0,071	Elvált szülők lányai	1,293	0,573
				Teljes család lányai	1,04	0,575
Társas monitorozás, empátia	1,919	68	0,059	Elvált szülők lányai	15,152	2,785
				Teljes család lányai	13,973	2,351
Énhatékonyság	1,726	68	0,089	Elvált szülők lányai	15,515	2,575
				Teljes család lányai	15,514	2,281

Elvált szülők és teljes család fiainak összehasonlítása

Vizsgált függő változó	t	df	p	csoport	átlag	szórás
Kontrollérzés	-2,041	43	0,047	Elvált szülők fiai	13,208	1,668
				Teljes család fiai	14,381	2,18
Impulzuskontroll	-2,348	43	0,024	Elvált szülők fiai	11,875	2,74
				Teljes család fiai	13,857	2,92
Társas monitorozás, empátia	-1,813	43	0,077	Elvált szülők fiai	13,5	2,719
				Teljes család fiai	14,952	2,636
Koherencia érzés	-1,743	43	0,088	Elvált szülők fiai	13,083	2,125
				Teljes család fiai	14,381	2,854
Milyen könnyen bonyolódik szexuális kapcsolatokba?	1,89	40,5	0,066	Elvált szülők fiai	3,42	1,176
				Teljes család fiai	2,86	0,793
Mennyire tartja vonzónak magát a másik nem szemében?	1,914	43	0,062	Elvált szülők fiai	3,46	1,215
				Teljes család fiai	2,76	1,221

Elvált szülők lányainak és fiainak összehasonlítása

Vizsgált függő változó	t	df	p	csoport	átlag	szórás
Szorongó kötődés	-3,274	42,5	0,002	Elvált szülők fiai	1,875	0,721
				Elvált szülők lányai	1,293	0,573
Kitartás	2,979	55	0,004	Elvált szülők fiai	13	2,265
				Elvált szülők lányai	15,121	2,902
Érzelmi kontroll	-2,073	55	0,043	Elvált szülők fiai	12,917	3,611
				Elvált szülők lányai	11,09	3,025
Kontrollézés	2,203	53,4	0,032	Elvált szülők fiai	13,208	1,668
				Elvált szülők lányai	14,438	2,5
Koherencia érzés	3,573	53,8	0,001	Elvált szülők fiai	13,083	2,125
				Elvált szülők lányai	15,375	2,673
Öntisztelet	2,464	55	0,017	Elvált szülők fiai	14,375	2,281
				Elvált szülők lányai	16,121	3,07
Növekedésérzés	2,768	55	0,008	Elvált szülők fiai	13,375	2,716
				Elvált szülők lányai	15,546	3,063
Társas monitorozás, empátia	2,232	55	0,03	Elvált szülők fiai	13,5	2,719
				Elvált szülők lányai	15,152	2,785
Mennyire bízik Ön partnerében?	2,265	55	0,027	Elvált szülők fiai	3,58	0,881
				Elvált szülők lányai	4,15	0,972
Mennyire hisz Ön az életfogytig tartó kapcsolatokban?	2,232	55	0,03	Elvált szülők fiai	2,92	1,139
				Elvált szülők lányai	3,64	1,245
Mennyire szeretne Ön a jövőben megházasodni?	2,664	55	0,01	Elvált szülők fiai	3,17	1,274
				Elvált szülők lányai	4,03	1,159
Milyen könnyen bonyolódik szexuális kapcsolatokba?	-4,773	55	0,000	Elvált szülők fiai	3,42	1,176
				Elvált szülők lányai	1,88	1,219